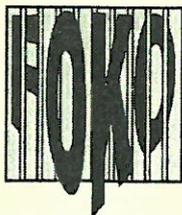
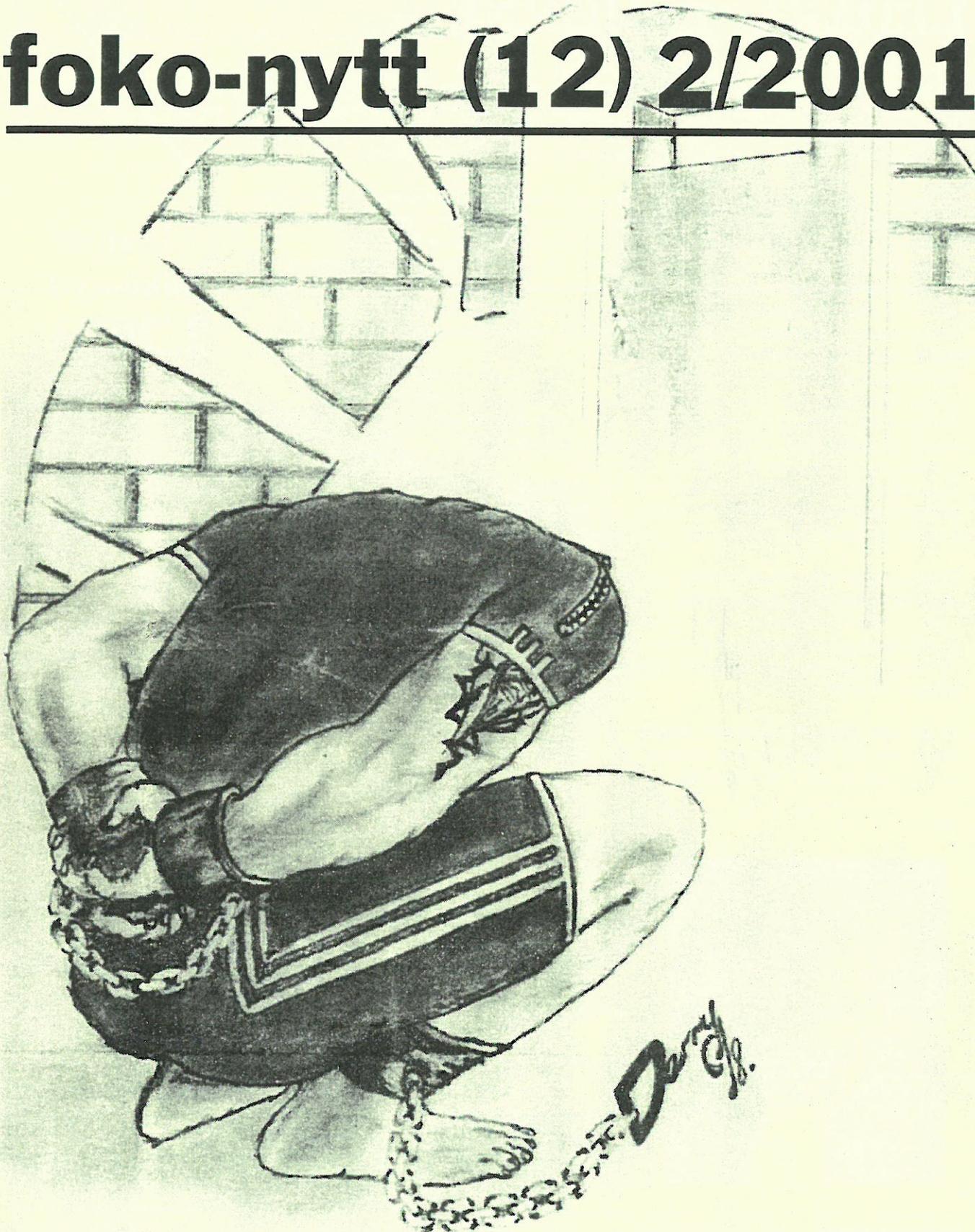

foko-nytt (12) 2/2001

Forum for
opplæring
innenfor
kriminalomsorgen
Norsk underavdeling av EPEA

EUROPEAN
PRISON
EDUCATION
ASSOCIATION

LEDERENS HJØRNE

Dere har forhåpentlig alle hatt en god og velfortjent ferie. Det er derfor å håpe at gleden over å begynne på jobb nå er tilstede i fullt monn. Det er ingenting så hyggelig som å møte kollegaer som gleder seg til å starte og som formidler dette til andre. Vi er alle avhengig gleden i arbeidet vårt, og vet også godt at glede gir masse energi til alle rundt oss. Jeg erfarer også at en god porsjon galgenhumor er godt å spe på med. Så en utfordring til alle vær med på å spre glede og dermed energi til omgivelsene!

For øvrig vil jeg også denne gang vende blikket utover våre grenser. Vi er dessverre ofte så fylt av det som skjer i vår egen lille tekopp og alt for opptatt av mangler og problemer i egen hverdag. I vår ble jeg igjen vekket på at hverdagen i fengslene i Europa er svært så forskjellig. Det var etter et kontaktmøte i Paris der representanter fra 14 europeiske land presenterte sin hverdag. Det er tydelig for alle at Norge står vi fram som et land som er kommet langt og som er gitt mange muligheter på vårt område. Da jeg kom hjem etter pinse fra dette møte med disse representantene må jeg si jeg tenkte for en privilegert person jeg er med hensyn til å utøve yrket mitt.

Den italienske kontaktpersonen hadde en klasse på over 20 fanger i dårlige lokaler og knapt med bøker. Hun sa hun ofte kjøpte helt nødvendig utstyr til undervisning av egen lomme. I Bulgaria og Ungarn var det enda dårligere stell for innsatte og skolegang. Vi i Norden samt noen andre land står fram i særklasse og er gode å vise til for de som sliter tyngst.

Flere måtte dekke alle utgifter selv for å være med på kurs til seminarer og annen faglig utvikling. Stillinger var flere steder preget av usikkerhet i forhold til varighet og fast ansettelse.

Disse perspektiv synes jeg det er viktig å ha med seg i vårt arbeid og jeg tror vi kan gjøre en viktig jobb i EPEA ved å vise vei. Vi må bare ikke tro vi skal kopieres, men andre land må gis muligheter til å finne sin vei med vår støtte. La oss være gode støttespillere for våre kollegaer i Europa.

Til dere alle, lykke til med et nytt skoleår.
Gleder meg til å se så mange som mulig av dere på Sørmarkarka 1. til 3. november.

Ingunn

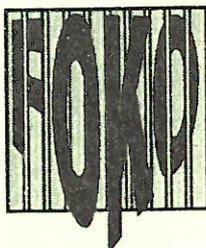

Innhold foko-nytt 2/2001

Lederens hjørne.....	2
Organisasjonsside.....	3
Program Sørmarka 2001.....	3
Nok et reisebrev.....	4
Om skolen ved Bodø fengsel.....	5
Bodsfægslet i Christiania 150 år.....	6-7
Straff og pedagogikk - bot og betring?	8-17
Personalseminar i Dublin.....	18-19
Felles løft til alles beste.....	20-21
Nye horisonter?.....	22-23
Det flerkulturelle Norge.....	23
Skrivekstedet i Steinkjer.....	24-28
Botsen 150 år - Høstprogram.....	28
Boktips.....	29
Medlemsliste 2001.....	30-31
Rekommendasjon nr R (89) 12.....	32

Styret i FOKO 2/2001

Leder Ingunn E. Kleivan	Rud vgs, avd. Ila fengsel
Nestleder Frøydis Holstad	Oslo fengsel
Sekretær Torfinn Langelid	Statens Utdanningskontor i Hordaland
Kasserer Jon Erik Rønning	Jessheim vgs, avd. Ullersmo fengsel
Inform. ansvarlig Leif Lyngstad	Klosterskogen vgs, avd. Skien fengsel
Vararepresentanter:	
1. Randi Binz	Grønland voksenoppl.senter
2. Anne Marit Thorsrud	KIF - Oslo sentrum

Foko-nytt (9) 2/2000
Utgiver:

**Forum for
opplæring
innenfor
kriminalomsorgen**
Norsk underavdeling av EPEA

Ansvarlig:

Leif Lyngstad

KVS/Skien kretsfengsel,
Boks 2720 Kjorbekk, 3702 Skien
E-mail: klostfeng@online.no
Telefon: 35 90 05 24, telefaks: 35 90 05 28

SØRMARKA-SEMINARET 1.-3.NOV.

er det sjettede i FOKOs seminarrekke. Og det er fem år siden FOKO ble stiftet på Sørmarka. Det vil vi markere med et godt

og bredt anlagt program, eksklusivt underholdningstilbud og 5-årsfestmiddag. Meld dere på, det blir kamp om plassene!!

RÅDGJEVAR LANGELID

held stadig spennende innleingar og foredrag om opplæring innanfor kriminalomsorgen. I samband med Grønland voksenopplæringsssenters 25 årsmarkering talte han om "Straff og pedagogikk - bot og bestraffing? FOKO-nytt har pressa på for å få trykke dette foredraget - ubearbeidd og munnleg i formen slik at det fell lett for

medlemmene å ta til seg innhaldet. Raskt blei da sidetalet på meldingsbladet vårt auka til 32 sider. Men det er det verd! Les Langelids foredrag og få perspektiv over verksemda og kvardagen!

En engasjert og engasjerende koordinator for opplæringa innenfor kriminalomsorgen

Her er vår kjære nestleder Frøydis Holstad. I forrige nummer var layoutmedarbeideren vår uheldig og feilskrev både navn og arbeidsted, det skulle være liten tvil om at Frøydis jobber som inspektør ved Oslo fengsel.

SOM DERE SER AV MEDLEMS-OVERSIKTEN er det pr. 1.juni bare 114 av fjorårets 204 medlemmersom har betalt kontingent i år. Kasserer Jon Erik Rønning melder om noe uoversiktig

utsendelse av innbetalingsblanketter, så de av dere som mangler blankett bør ringe Jon Erik ved skoleavdelingen på Ullersmo tlf. 63 92 73 52.

Vår unge og dynamiske kasserer venter på imbetaling fra deg!! LLY

PROGRAM SØRMARKA-SEMINARET 2001 SØRMARKA KONFERANSE- OG STUDIESENTER 1. – 3. NOVEMBER 2001

TORS DAG 01.11:

Kl 1430 – 1500 Kaffe/te. Registrering
Kl 1500 – 1510 Åpning v/Ingunn E. Kleivan
Kl 1510 – 1530 Opplæring innenfor kriminalomsorgen
Kl 1530 – 1615 Straff og særreaksjoner i et historisk perspektiv v/Espen Schaanning, Universitetet i Oslo

Kl 1615 – 1645 Kaffe/te. Registrering fortsetter
Kl 1645 - 1745 Espen Schaanning fortsetter
Kl 1830 "Vorspiel" i grupper
Kl 1930 Middag

FREDAG 02.11

Kl 0800 – 0900 Frokost
Kl 0900 – 1045 Omorganisering av kriminalomsorgen/ny straffegjennomføringslov v/Erik Lund-Isaksen, Justisdepartementet, Kriminalomsorgsavdelingen
Kl 1045 – 1115 Kaffe/te
Kl 1115 – 1200 Styrking av oppfølgingsarbeidet. Innledning v/Torfinn Langelid, Statens utdanningskontor i Hordaland
Oversikt over programvirksomheten i kriminalomsorgen
Innledning v/Wilhelm Meek Hansen, Kriminalomsorgens utdanningscenter

KL 1200 – 1300 Parallell sesjoner:

1. Styrking av oppfølgingsarbeidet
  - a) Musikk, dans og drama v/Elin Barth – Grønland voksenopplæringscenter
  - b) Oppfølging av yrkesopplæringa v/Johan Fløen – Brundalen vgs, avd. "Kif-skolen"
2. Programvirksomheten
  - a) Rusprogram i fengsel? v/Ann Hege Brustad, Bergen fengsel
  - b) Voldsprogram i fengsel? v/Maja Nilsen, Bastøy fengsel

Kl 1300 – 1430 Lunsj
Kl 1430 – 1530 De parallell sesjonene fortsetter
Kl 1530 – 1600 Kaffe/te
Kl 1600 – 1730 Årsmøte i FOKO
Kl 1900 Festmiddag

LØRDAG 03.11

Kl 0800 – 0900 Frokost
Kl 0900 – 0930 Statusrapportering frå Statens utdanningskontor i Hordaland v/Torfinn Langelid
Kl 0930 – 1100 Med mestring som erfaring og samfunnet som mulighet v/Brit Arna Susegg, Høgskolen i Nord-Trøndelag og Oddbjørn Ingebrigtsen, Høgskolen i Sør-Trøndelag
Kl 1100 – 1130 Kaffe/te. Utsjekking
Kl 1130 – 1300 Det skapende menneske v/Gisle Johnsen, Norsk Musikkråd - Hordaland
Kl 1300 – 1330 Evaluering. Oppsummering
Kl 1330 – 1430 Lunsj. Avreise.

Nok et reisebrev

- denne gang fra Klosterskogen videregående skole.

For en nysgjerrig og reiseglad nordmann er det spennende å være medlem av FOKO og EPEA. Like før påske fikk 10 ansatte ved Klosterskogen vgs, og EPEA-medlemmer, anledning til å besøke anstalter i Paris. Vi ble tatt hånd om av fire franske EPEA-kolleger som hadde lagt opp til et spennende møte med fengsler og fengselsundersvisning, og som hadde satt av to dager til å følge oss. Vi tar sjansen på å gi dere et lite reisebrev selv om Foko-nytt har hatt mye av dette i de siste numrene.

Torsdag 29.mars besøkte vi et gammelt og stort varetektsfengsel i Paris, Santè-fengselet. Navnet hadde ikke med annet enn gate-navnet å gjøre! Det ble bygd under Napoleon III i 1867 og bar preg av forfall og trangbodddhet. Fengselet hadde ca. 450 ansatte og plass til mer enn 1200 innsatte. Under vårt besøk var belegget ca. 900. Noen av dem sitter opp til 4-5 år i varetekt, men gjennomsnittlig oppholdstid i anstalten var ca. 6 mnd. Vi fikk høre av den omvisende betjenten at fengselet huset både korrupte politikere og kjendiser, noe som førte til at anstalten stadig var i mediens søkelys. Fangebefolkningen var svært sammensatt, og man hadde egne avdelinger for såkalt tunge kriminelle, refselsler og psykiatriske pasienter. Mer enn 74 nasjonaliteter var registrert samtidig i denne anstalten. Hver betjent hadde 40 celler å forholde seg til.

Midt i dette dystre inntrykket var det positivt å se at anstalten hadde et stort sentralbibliotek og mindre bibliotekfilialer på hver avdeling. Hver innsatt kunne låne opptil 5 bøker i uka og innsatte har ansvar for driften av bibliotekene under ledelse av frivillige utenfra.

Positivt var det også å møte en helseavdeling som virket velutstyrt og som hadde kapasitet til å gjennomføre mer enn 200 konsultasjoner daglig. Fra anstaltens fellesrom for kulturelle og religiøse aktiviteter, som ikke hadde stor kapasitet, ble tilstelninger overført på intern-TV til cellene og innsatte som hadde anledning til å betale 65Fr. pr. uke for leie av apparat.

For oss var det negativt å se at svært få innsatte var i arbeid som gav dem dagpenger, og vi fikk inntrykk av at det var beklagelig stor forskjell mellom rike og fattige innsatte.

Anstaltledelsen informerte om en vanskelig ressursituasjon. Og vi fikk høre at fengselsansatte primært ber om mer ressurser, ikke høyere lønn!

Det ble for lite tid til å få et skikkelig innblikk i skoleavdelingen. Vi fikk høre at ca. 300 elever var innom skolen 2-3 timer daglig, og i snitt ca. 10 timer pr. uke. Skoleavdelingen disponerte 16 lærere, der 12 var ansatt på full tid og 4 var hentet inn til alfabetiseringsprogram i regi av eksterne organisasjoner. I elevgruppa var det ca. 65% utlendinger og dermed stort behov for språkopplæring. Kurs i fransk som andrespråk og data var særlig populære, men vi fikk inntrykk av at svært få elever hadde mulighet til mer langsiktig kompetansegivende opplæring.

Vi fikk høre lite om individuelt arbeid med innsatte, oppfølging i forbindelse med overføring til åpen soning og løslatelsesarbeid, men dette ansvaret lå til en oppfølgingsansvarlig tilknyttet kriminalomsorg i frihet.

Fredag 30.mars hadde vårt hyggelige vertskap lagt opp til heldagsekursjon i anstalten Maison Arrete Yveniles (M.A.Y.) i Versailles. Fengselet var relativt nytt, bygd i 1979, men temmelig nedslitt pga. pålagt overbefolkning gjennom mange år. Vi fikk høre at denne høysikkerhetsanstalten med 519 celler over mer enn en tiårsperiode hadde måttet ta inn ca. 1500 innsatte. På små eneceller var det presset inn opptil fire innsatte, og bemanningssituasjonen var langt dårligere enn vi er vant til fra norske fengsler.

Beleggssituasjonen var imidlertid bedret de siste årene, og man hadde på vår besøksdag 620 innsatte. Fengselet var inndelt i egne avdelinger for voksne og ungdom under 18 år og avdelinger for innsatte som av ulike grunner ønsket selvisolasjon. Ungdomsavdelingen hadde 54 innsatte i alderen 13 til 18 år. For oss som er vant til arbeidspålegg og nær på full sysselsetting blant de innsatte, var det uvant å se at de fleste innsatte satt virkesløse på cellene. Men noe tilbud fikk de som hadde lyst og motivasjon til å gripe fatt i det. Man hadde

montasjeavdeling der innsatte hadde akkordlønn for bl.a. pakkeriarbeid. Her kunne de tjene opptil 350 kr. pr. dag. Men mer interessant for oss var at skoleavdelingen sysselsatte ca. 100 elever, der man også hadde ordinær grunnskoleopplæring for elever under 16 år.

Vi fikk møte engasjerte lærere som kunne vise til at en rekke elever tilegnet seg formell kompetanse. Og vi fikk møte voksne elever som gav uttrykk for at den undervisningen de fikk innen yrkesopplæring var nyttig og god. Det ble gitt tilbud i felles allmenne fag på ulike nivåer, og det ble gitt yrkesopplæring knyttet til verksteder innenfor mekaniske fag, elektrofag, trearbeidsfag og byggfag. Elevene her får tett oppfølging og blir evaluert hver 2. mnd. i tverrfaglige ansvarsgrupper.

Særlig imponert ble vi over anstaltens kjøkken, der man både kunne vise til egen opplæringsavdeling og et godt samarbeid med skoleavdelingen om modulbasert opplæring innenfor kokkefaget. Kjøkkenet kunne vise til 21 varianter av 4 retters middag og egne diettopplegg, så innsatte hadde liten grunn til å klage på ensformig kost.

Generelt fikk vi inntrykk av et godt samvirke mellom de ulike faggruppene i fengselet. Inntak til opplæring og løpende evaluering av elever ble styrt av en tverrfaglig inntaksgruppe. Og anstaltledelsen påpekte at man hadde felles interesse av å få innsatte inn i opplæring ut fra en disiplinerende og utviklende effekt. Særlig nyttig var det å høre at alle nyinnsatte får møte et tverrfaglig panel som informerer om de ulike tilbud anstalten kan gi. Nevnes må også den storartede lunsjen vi fikk: fire retters meny presentert av kjøkkensjefen og utmerket rødvin til maten. Vi satte stor pris på både festmåltid og måten vi ble tatt imot på!

Både faglig og sosialt hadde vi stort utbytte av turen. Vi bør absolutt se på mulighetene til å delta i ulike EU-program for å bygge ut samarbeid. Og kanskje burde vi sette av midler slik at flere av våre kolleger på kontinentet får mulighet til å se nærmere på soningsforhold og opplæring i norske anstalter?

Leif Lyngstad

Om skolen ved Bodø fengsel

Av Elisabeth Follerås

Jeg er blitt bedt om å skrive litt om skoletilbudet og undervisningen her på Bodø fengsel til Foko-nytt. Det er ingen fornøyelse, for jeg føler at vi har lite nytt å meddele. Ikke er vi med i noen av forsøkene, og ikke føler vi oss pedagogisk himmelstormende på noe vis. Det har litt å gjøre med at daglig leder, han Ulf, har vært sykmeldt fra og til i vinter og at vi har hatt permisjoner og relativt stort sykefravær ellers også. Det tærer selvsagt på de som er igjen, slik at vi har mer enn nok med å få det til å gå rundt fra dag til dag. Men "vi står han nok av", som vi pleier her nord.

Fengslet har ca 50 plasser hvorav 10 er varetekt. I tillegg har vi et frigangshjem med 5 plasser, så det er jo et lite fengsel med mange korte dommer, noe som betyr at vi får nokså stor gjennomtrekk av elever.

Skolen her har ikke faste tilbud i klassiske klasser, men vi organiserer virksomheten rundt de rommene og de faste folkene vi har. Vi har et velutstyrt EDB-rom, et ditto formingsrom, et kjøkken og et teorirom. Så det vi tilbyr hele tiden er EDB-undervisning på alle nivå, forming (tre, lær, keramikk, tekstil) og allmennfag (matematikk, norsk, engelsk, samfunnslære, naturfag og historie). I tillegg "sneker" vi tilbud med timelærere.

Undervisningen baseres på selvstudium med veiledning etter behov. Det passer jo godt med kravene om å lære å ta ansvar for egen læring. Det betyr at elevene går opp som privatister ved Asphaugen videregående skole når de er modne for det. Skolen er svært fleksibel når det gjelder tidspunkt for lokalgitte eksamensprøver.

Men som det går fram av tilbudet, har vi også en del opplæring som ikke direkte er eksamensrettet. I tillegg har fengslet også en kunstterapeut som er en viktig samarbeidspartner for skolen.

Opptak av elever skjer etter at rådgiver har hatt en kartleggingssamtale med søkeren i avdelingen. Ved siden av samtalereiser fra innsatte, driver vi også oppsøkende virksomhet. Vi prøver alltid å kontakte de som er under 20 og andre av de yngste også.

Når eleven begynner på skolen, får han en "klassestyrer" som setter opp timeplan sammen med ham, og deretter planlegger han fagstudiene sammen med faglærerne etter tur.

Vi legger stor vekt på denne planleggingsfasen og ser det som viktig at eleven føler at planen og målene er hans og ikke lærerens.

Så er det klart at både mål og fart ofte må justeres underveis. Hver elev har ei mappe hvor mål og planer noteres og hvor det klart går fram hva som er gjort og ikke gjort. Dette blir viktig dokumentasjon dersom eleven blir overført til annen anstalt eller kommer tilbake på ny dom.

I år har vi hatt færre eksamenskandidater enn i fjor og året før. Ett lysende unntak kan jeg nevne. En elev tok studiekompetanseeksamen i engelsk og samfunnslære mens han var inne i høst. Han fortsatte i oppfølgingsklassen hvor han har tatt naturfag og historie og akkurat nå går opp i norsk. Så av og til går det bra.

Vi er fornøyde med oss selv når det gjelder organiseringen og måten vi klarer å ansvarliggjøre elevene på. Vi synes mange jobber utrolig bra. Vi er også fornøyde med oss selv når det gjelder evnen til å se elevenes sterke sider og bygge på dem. Det vi ikke er fornøyde med, er integreringen av EDB i andre fag. Det skal vi gjøre noe med til høsten. Garantert!

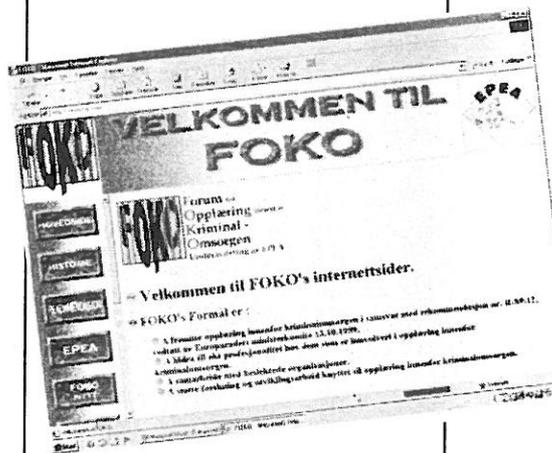
Godt høstsemester!

Hilsen Elisabeth

FOKO PÅ NETTET

Foko har lagt ut sin egen hjemmeside på nettet, men det er langt fra ferdig. Vi i styret i FOKO vil takke Anubis corp. (e-post: boxman@online.no) for hjelpen. Vi ønsker innspill, oppmuntringer, kritikk, ris og ros for å gjøre sidene enda bedre. Adressen er enkel: www.foko.no, - gå inn og sjekk sidene nå!

På www.foko.no vil du også finne mange forskjellige linker til annet interessant europeisk stoff.

InConnect to the following Internet sites for further information on work in prisons and correctional institutions :

- * CEA (Correctional Education Association of USA) Home Page
- * The Penal Lexicon : Information on UK prisons
- * Southern Lincs : Correction Education Resources, USA
- * University of Malta : Education in Corrective Facilities
- * Council of Europe International
- * WPO : Werkgroep Penitentiair Onderwijs (Netherlands)
- * ERIC : National Educational Information network sponsored by the U.S. Department of Education

Bodsfængselet i Christiania 150 år

Fjerde mai ble 160 gjester møtt med gladtoner fra Kampen janitsjar ved fengselets hovedinngang, den fra mange filmer velkjente Olsenbande-inngangen. Bare hovedverneombudet fikk noen drypp rødmaling på seg fra en av landets ivrigste demonstrantgrupper. Gruppen hadde kommet seg opp på toppen av muren for å ønske Justisministeren velkommen på sin måte.

*Tekst og foto:
Grethe R. Fodstad,
Kriminalomsorgsavdelingen*

I festsalen avslørte jubileums-general, inspektør Frøydis Holstad, at den aller siste gravingen i gamle protokoller viste at vi burde vært invitert til å komme en dag senere. Det var femte mai 1851 den første innsatte ble tatt i mot.

Justisminister Hanne Harlem trakk frem den historiske bakgrunnen for å lage nettopp et slikt fengsel som Botsfængselet den gang. - 1837 nedsatte Regjeringen et utvalg som skulle vurdere forholdene vedrørende gjennomføringen av

Frøydis Holstad og Are Høidal takket og ble takket

straff. I 1841 leverte Straffeanstaltkommisjonen sin innstilling. Kommisjonen foreslo å nedlegge straffgjennomføringen på festningene og slaveriene og bygge cellefengsler i stedet. Moderne prinsipper den gang var individets rehabilitering gjennom bot og isolasjon, bygningmessig konkretisert i Philadelphia-modellen: De innsatte satt isolert på celler i korridorer som strålte ut fra et midtpunkt. Isoleringen skulle hindre uheldig innflydelse fra de andre fangene og bidra til moralsk endring og forbedring, sa hun.

- De hundre og femti årene som er gått siden Botsfængselet ble tatt i bruk går fra en periode med innadvendt botstankegang via behandlingsoptimisme til en tro på å la den enkelte domfelte ta ansvar. Det er 150 år med sterkt økende kompetanse hos personalet. Det er 150 år med økende forståelse hos samarbeidspartene på hvor viktig deres innsats er for å bidra til at de innsatte forhåpentligvis kan leve uten kriminalitet. Ombyggingen av Oslo fengsel er et konkret tegn på hvordan kriminalomsorgen har utviklet seg. De domfelte skal ha minst mulig isolasjon i anstalten og kriminalomsorgen skal ha åpenhet og kontakt med samfunnet. Dette synes jeg jubileumsgruppen tydelig-

Arve Opsahl, interessert tilhører og med energisk opptreden kort før sin 80-årsdag

gjør på en fin måte gjennom de ulike jubileumsarrangementene som finner sted i løpet av året, sa justisministeren blant annet.

Det er viktig å være stolt av arbeidsplassen sin. Arbeids glede, entusiasme og gode kollegiale forhold er noe av inntrykket dere formidler til de mange gruppene med studiebesøkende som kommer til Oslo fengsel. For 150 år siden var de ansatte voktere for innsatte som satt i celler langs veggene. Nå arbeider dere blant innsatte, som kan gå ut i fellesskap og lære samspill med andre. Men slett ikke alle er så fornøyde som Olsenbanden når de kommer ut herfra. Mange slitne lovbyrtere har ingen steder å ta veien, i en storby samles det mange som

har vanskelig for å endre på livet sitt. Oslo fengsel, med sin beliggenhet ved siden av Oslo politikammer får dessuten mange varetektsinnsatte, en krevende gruppe som de ansatte ved Oslo fengsel er blitt flinke til å gi best mulig forhold for under oppholdet, sa justis-

"Bot og bedring gjennom 150 år", jubileumsbok som Marius Johansen står bak

◀ ministren og takket alle for innsatsen og ønsket til lykke i det videre arbeidet.

Arve "Egon" Opsal mente det hadde vært rart om han ikke hadde vært bedt til dette jubileet. Første juledag 1964 var første gang han kom hit for å underholde for de innsatte, presten hadde bedt ham om det. Arve Opsahls buldrende og varme beskrivelse av episoder, for eksempel forskjellen på seg og Per Aabel som underholdere for de innsatte, burde vært tatt opp for å vises til flere, - hvor mye elegant eventyropplesning skal til før det blir tilleggsstraff? Arve Opsal mente også om at i løpet av 16 år hadde han vært "Egon" i 13 Olsen-bandefilmer. Hver gang ble han og kompaniene kjørt inn hit igjen. Filmene har gjort at Botsfengselet for mange står som selve "Fengselet" i Norge.

Skuespiller Arve Osahl fikk god konkurranse av teatergruppen blant de innsatte. Gruppen viste en fri tolkning av "Brave new world", Aldous Huxleys fremtidsroman fra 1932 om hvordan livet er om 500 år. Da bor man i institusjoner, produserer barn i laboratorier og fosterklekkerier, deler menneskene inn i fem kategorier ved hjelp

av genmanipulering, har lykkedpille for å dempe angst og uro - og en storebror som overvåker verden. Formidlerglede, mot og trygghet preget gruppen som spilte med varme og humor. Lærer og teaterinstruktør Elin Barth forteller at teatergruppen er utviklet under det ettårige prøveprosjektet i faget musikk, dans og drama som er en del av undervisningstilbudet Grønland Voksenopplæringscenter har i Oslo fengsel. - Jeg har ved siden av å være lærer i 15 år vært frilans teaterinstruktør og jeg har lenge ønske å drive en teatergruppe i et fengsel. Det bidrar til å gi de innsatte selvtillit, håp for fremtiden, ta i bruk de ressurser som de har. Innsatte har mange positive ressurser, mange er kunstneriske, sier instruktøren som selv spilte med og som hadde sin 17-årige datter som fortellingens eventyrprinsesse.

-Faget har vært et populært og viktig tilskudd til undervisningen og ut fra teatergruppen springer LES - livet etter soning. Gruppemedlemmene tok initiativ til å skape et tilbud etter soningen, være en støtte for hverandre. Det finnes også andre praktisk estetiske fag ved Oslo fengsel i dag. Det er inn-

Fengselsinspektør Frøydis Holstad og direktør Ulf Grønvold, Norsk Arkitekturmuseum

satte som følger undervisning i tegning form og farge som har laget glassmaleriene som lyser opp i den store hallen, forteller Elin Barth.

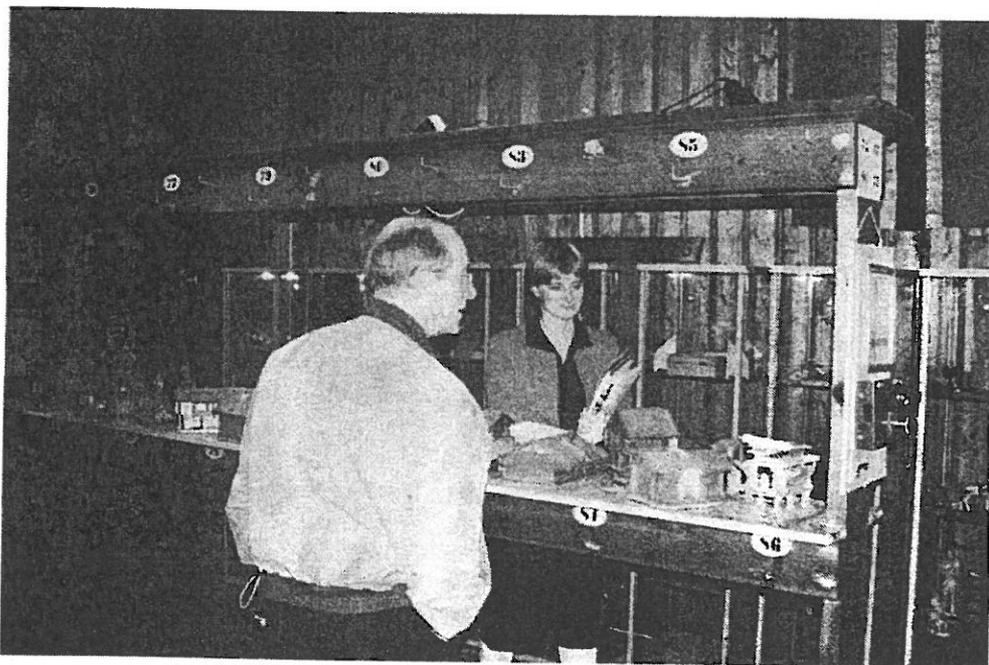
Sivilarbeider Marius Johansen er mannen bak en bok om fengselets historie. Boken ble gitt til de mest prominente gjestene, og noen rakk å kjøpe de få eksemplarene som var ferdigtrykket av de innsatte på verkstedet. Flere skal lages, boken kan kjøpes i fengselet for 150 kroner.

På loftet var mange gjenstander fra fengselets 150-årig historie samlet i dagens nyhet -et fengselsmuseum. Men Oslo fengsel etter rehabilitering og oppussing har ikke mye musealt over seg. Det

er som direktør Are Høidal tydelig stolt sa - et fengsel med sjel, et fengsel med mangfold.

Slott, universitet, jernbane og fengsel

Direktør Ulf Grønvold ved Norsk Arkitekturmuseum sto for et av de mange interessante fordragene som holdes i løpet av jubileumsåret til Botsfængselet. Tiden og arkitekturen som dens bilde eller "Fengselet - arkitekturen - byen". Fengselet er et av de store byggverk som datidens kjente arkitekter skapte. De var få og de ufoldet seg så man nesten ikke kan fatte at så mye kunne utføres i en så vidt liten by som Oslo på så kort tid. Arkitektene Grosh, Linstow, Nebelung, Chateaneuf, von Hanno og Schirmer ga oss midt på 1800-tallet de byggverk som fremdeles danner basis for Oslo som storby. Tre år før fengselet ble tatt i bruk var slottet ferdig, så fulgte Basarhallene med Kirkeristen tre år etter fengselet. Vi fikk blant annet Gaustad sykehus og Grønland kirke, Universitetet, Trefoldighetskirken, landet første hovedjernbane Oslo Eidsvoll tatt i bruk i 1854 med fin stasjonsbygning. Fengselets arkitektur og plassering viser at dette var et byggverk som var rammen rundt en av samfunnets viktige oppgaver. ●

Justisminister Hanne Harlem var interessert i Museet på loftet

Straff og pedagogikk – bot og betring?

Botsfengselspedagogikken 150 år

v/Torfinn Langelid
Foredrag ved Grønland
Vaksenopplæringscenter sitt 25 års
jubileum 8. desember 2000

1. Innleiing

Først av alt mange takk for invitasjonen til dette symposiet og for høvet til å dele nokre tankar omkring pedagogikken si rolle i eit straffande system. Eg må likevel reservere meg for omgrepet historikar. Eg har rett nok for ein god del år sidan tatt eit hovudfag i historie, men eg trur eg vil gjera historikarane urett ved å bli plassert i same gruppe som dei. Det er nok rettare å karakterisere meg som ein byråkrat i Statens det store fehus med historiske interesser.

Når eg har førebudd meg til dette foredraget, er det likevel interessant å sjå kva historikarane har skrivne om omveltinga i synet på straff og framvoksteren av eit nytt straffande system som har sitt synlege monument i Botsfengslet som blei opna i 1851. Perioden 1830 – 1870 kan på mange måtar sjåast på som framvoksteren av den norske nasjonalstaten, og det er heller fråveret av omtale av dette systemet som er slåande hos norske historikarar i dag.

I Vårt folks historie er det ingenting, heller ikkje i Cappelens norske historieverk som kom i 1970-åra. Gamle Arne Bergsgård i Norsk historie frå 1814 –1880 (Orionbøkene på det Norske Samlaget 1964) har ei rimeleg brei omtale av reformrørslene midt på 1800 talet som bygging av nye fengsel og nye sinn-sjukehus blir omtala som. Den nye Norsk Historie som kom på Det Norske Samlaget i 1999 har omtale av Botsfengselet, men heller sparsommeleg. Den beste og mest utførlege omtalen finn vi Aschehougs Norges Historie (1997) skriven av professor i sosialhistorie Anne Lise Seip. I tillegg har professor Gudmund Sandvik ein lang og utførleg artikkel om Lov, straff og dom i Norsk kulturhistorie band 5.

Nokre konklusjonar først:

Pedagogikken har vore ein viktig del av straffesystemet eit par hundre år. Men argumentasjonen for og bruken av og innhaldet i pedagogikken har skifta. Eg meiner og det er grunnlag for å meina gjennom det eg fann gjennom arbeidet i

mi eiga hovudfagsoppgåve at skolen i fengslet har prøvd å halde følge med skolelovene og det som skjedde i den offentlege skolen (Langelid 1982). Ei overordna problemstilling og som det er viktig å halde fast på heile tida – på den tida og like fullt i dag: **Har skolen i fengsla møtt fangane sine behov for opplæring og gjer skolen det i dag?** Eller som direktør Richard Petersen sa i 1893 i si oppsummering etter meir enn 30 års arbeid som direktør ved Botsfengslet:

"Fangerne høre os til, vi ere forpliktede til at give paalidelig og udtømmende forklaring over, hvorledes vi have behandlet dem, og vi ere ligeledes forpliktede til at interessere os for dem naar vi slippe dem løs. Jeg siger gjerne til dem ved Løsladelsen, at jeg vil have langt mer Interesse for dem, naar de ere gaaede du af Fængselsporten, end før, da de nu have at gjøre prøve paa det Regnestykke, som Fængslet har ladet dem arbeide med. Det at Interessen vil følge den Frigivne, er for mange Løsladte en Styrkende Tanke."

Det må og leggjast til at når vi har eit slikt spørsmål svirrande i bakhovudet og går gjennom eit visst kjeldemateriale så er det maktthavarane sitt syn som kjem fram, og i liten grad alle dei tusen fangar som ikkje har uttrykt seg gjennom skriftlege kjelder, men som har funne uttrykk gjennom banking i celleveggen om nat- ta, rømingar, svevnlause netter, stille

gråt, opprør og derpå isolasjon.

Bakgrunnen for reformene kan vera fleire. Det blei sjølv sagt lagt vekt på den borgarlege sikkerhet. "Af alle Statens Formaal er den borgerlige Sikkerhed om ikke det høieste saa dog utvivlsomt det nødvendigste" blei det sagt frå Stortinget sin talarstol i 1895. Sitatet er karakteristisk for motivasjonen bak det store sosialpolitiske engasjement som viste seg i 1830-1850 åra.

Det som i særleg grad truga den borgarlege sikkerhet var dei fattige, dei kriminelle og dei sinnsjuke. Dei fattige strøymde til byane, særleg Christiania som fekk folketalet 3-4 dobla i denne perioden, og i følgje Schweigaard var det å forsørge dei fattige ei kristeleg barmhertighetshandling. Vi fekk vår første fattiglov i 1845. Samanlikna med dei andre lovene som kom var denne hard, medan både den nye kriminallova og sinnsjukelova blei sett på som meir humane.

Det blei nedsett ein Strafanstaltskommission i 1837 med seks medlemmer – alle menn: Det var: general Ferdinand Carl Maria Wedel-Jarlsberg (1781-1857), amtmann Erik Røring Møinichen (1797-1875), oberst Christian Glad (1794 – 1866), stadskonduktør og arkitekt Grosch og den viktige av dei alle professor og stadsfysikus i Oslo frå 1818 Fredrik Holst (1791 – 1871) Han var også svært oppteken av

å forbetre sinnssjukevesenet. To av desse – Holst og Grosch hadde samarbeidd tidlegare, mellom anna under bygginga av Rikshospitalet (1825 – 1842) Gaustad sinnssjukehus fekk si første løyving i 1842 og Reitgjerdet blei tatt i bruk i 1861.

Tida var inne for ein reform av norsk fengselsvesen. Fangetalet auka utover på 1800-talet frå 480 i 1815 til om lag 1840 ved utgangen av 1840. Mange meinte det var behov for nytenking i straffesystemet. Straffanstaltkommisjonen var hard i domene over straffeanstaltane – både festningane og tukthusa. Etter kommisjonen sitt syn verka ikkje straffa skrømande nok. Fangane fekk betre og meir mat enn den vanlege arbeidar. Dei blei ikkje utsett for overgrep av vaktarane sine. Underhold av familien greidde det offentlege med. Arbeidet var lettare og greiare enn utanfor murane, og dei var i selskap med likesinna. Det som var igjen av sjølv tapet, var fridomen og skamma ved å bli straffa. Men fangane var ikkje i stand til å kjenne skamkjensle og heller ikkje tap av fridom blei sett på som noko vonde. Noko av den dårlegaste påverknaden fangane blei utsett for, var fellesskap og kontakt seg i mellom. Når fangane levde under så frie tilhøve, opplevde kommisjonen at det var heilt umogleg å forbetre fangane.

Og forbetring var eit av måla med fengselsoppshaldet. Dette var også målsettinga bak sinnssjukeloven. Anne Lise Seip seier at det låg også ei førestilling om at dette var reformer som kravdes av ein sivilisert stat. Kommisjonen såg difor moralsk og religiøs undervisning som svært viktig. Føremålet med straffa var også å fremje orden og arbeidssomhet. Gjennom anger og bot fekk ein fram ein god vandel.

"... dels endelig gjennom Tilvænnelse til Orden og Arbeidssomhet samt gjennom intellectuel, moralsk og religiøs Paavirkning at bringe den Straffelovens Hjemfalne tilbage fra hans Forvildelser og derved sikre sig hans fremtidige moralske eller i det mindste retlige Vandel" Sidan tilhøva i straffeanstaltane ikkje var slik kommisjonen meinte dei burde vera, reiste komitemedlemmene både til England og USA for å studere og vurde-re fengsla der. I England var John Howard ein kjend fengselsreformator og blir gjerne kalla botsfengsla sin far. I verket *The State of the Prisons* frå 1777 omtalar han dei elendige tilstandane i dei europeiske fengsla og kjem med eit framlegg til reform. Han kritiserte at fangane sona i fellesskap i dei gamle fengsla og hevda at dei unge blei utsett

for ein uheldig påverknad frå dei eldre, garva forbrytarane. Howard lanserte ein ny fengselsmodell, der fangane skulle vera isolert i eineceller, som han kalla eit botsfengsel. Legen og statsfysikus Fredrik Holst kan på mange måtar omtalast som Noregs svar på John Howard og han reiste alt i 1819 til England og besøkte mange fengsel. Dette har han skrive om i *"Betragtninger over de nyere Britiske Fængsler især med Hensyn til og Nødvendigheden av en Forbedring i Fangepleien i Norge, fra 1823"*. Han gjorde ei ny reise i 1838 til England, Belgia, Frankrike, Sveits og Tyskland og registrerte at Philadelphiasystemet var blitt tatt i bruk i enkelte europeiske fengsel. Valet sto mellom to system. I det eine – Auburnsystemet – arbeidde fangane saman om dagen utan noko slags form for kontakt. I fritida blei dei isolert på cellene. Philadelphiasystemet som blei valt – etter det kjende fengslet i Philadelphia i Pennsylvania – hadde fullstendig isolering både dag og natt. Medlemmene gløda faktisk av begeistring for dette systemet:

"Commissionens samtlige Medlemmer ere efter den modneste Overveielse komme til den faste Overbeviisning, at en Disciplin, i all Væsentligt overensstemmende med Philadelphiadisciplinen, er det eneste Middel, hvorved Fængselsstraf kan blive Skikket til at opnaae dens dobbelte Øiemed, Straf og Forbedring, og til at hævede dens Plads som den fortrinligste og virksomste af alle Straffarter. Ja efter Commissionens Anskuelse har den Idee, hvorpaa Philadelphiasystemet er bygget, en saa tiltalende Simpelhed, en saa indlysende Klarhed og en saa slaaende Kraft, at den-liig så manges stor, kun gennem møisommelige Forskninger og talrige Vildfarelser udgrundet Sandhed hos Enhver, der først har tilfulde opfattet den, maa vække Forbauselse over, at den saa længe er forbleven uopdaget og saa seent har kunnet vinde Anerkjennelse. (s.484)

Dette systemet skulle gjera "moralisk smitte" mellom fangane umogleg. Fangane skulle ikkje ha høve til å sjå, høyre eller snakke med kvarandre. Alt skulle gå føre seg i cellene. Der skulle dei sova, eta, vaske seg, arbeide og få undervisning.

Kommisjonen meinte at ein ville kunne redusere kriminaliteten i samfunnet ved å innføre dette fengselsssystemet i Noreg. Det ville virke besparande over tid, sjølv om reformen eigenleg var dyr. Men medlemmene av kommisjonen var

ikkje berre opptekne av den økonomiske sida av saka. Dei trudde også at fangane ville kunne forbetre sin moral i slike fengsel. Kommisjonen meinte at systemet ville passe fordi ein fann mange alvorlege og djupsindige personar i den norske befolkningen.

"Tvertimod er Commissionen tilbøielig til at antage, at der hos den norske Almue, ved Siden av Alvor og Rolighed, selv hvor denne gaaer over til Dorskhed, i Almindelighed Findes nogen Tænksomhed, en vis Sindets Dypde, som netop i høi Grad vil fremme Philadelphiasystemets Virksomhed. (s.494)

Botsfengslet er bygd med strålefløyer ut frå eit sentrum. Mannen bak denne arkitekturen er den britiske sosialfilosofen Jeremy Bentham (1758-1818). Bentham var amatørarkitekt og laga eit utkast daterert 1787. Han fekk ideen frå broren Samuel Bentham som var ingeniør og verksam i Sibir under Katherina den store si regjering. Han laga eit utkast til eit rundt verkstad der det berre var nødvendig med eit lite tal vakter for å overvake arbeidarane. Prosjektet blei ikkje realisert, men broren Jeremy Bentham bruka det same konseptet i sin panoptiske fengselsmodell. *"The eyes who sees, without being seen"* (Panopticon 1791) (dette panoptiske prinsippet er grunnlaget for den nærmaste totale overvaking vi har i dag.)

Det første cellefengslet blei for første gong teken i bruk i Italia tidleg på 1700-talet, i forbettingsanstalten Ospizio di San Michale i Roma.

Ein kan sjå på botsfengslet som ei minutgåve av det moderne kapitalistiske samfunnet på 1800-talet. Fengselsleinga er ein parallell til borgarskapet, medan fangane i hovudsak representerer arbeidarklassen (Vibe s. 80).

Ei dårleg side ved dei gamle anstaltane var ifølgje kommisjonen mangelen på åndeleg rettleiing

"Den mer individuelle Belærelse og Veiledning ved fortrolig Samtale under fire Øine med Præsten eller en anden agtværdig Foresat maatte Fangerne aldeles undvære."

Komitemedlemmene såg på den individuelle undervisning og oppseding som svært viktig. Håpet var at eit slikt opplegg skulle setje varige spor hos fangane. Undervisninga skulle først og fremst vera av religiøs og moralsk karakter og ein grunnstolpe for heile systemet

"... en af de væsentligste Baser for Systemets heldige Virkninger"

Lærarar og lærarinner skulle stå for undervisninga med ein eller fleire geistlege som overordna. Då fangane skulle få un-

dervisning på cella, rekna ein ikkje med å gje kvar einiskild fange undervisning kvar dag, og bare ei kort tid om gongen
"...men desuagtet mer fruktbringende, fordi den gives mer uforstyrret..."

(I parentes må eg leggje til at det er dette prinsippet som har følgd norsk spesialundervisning heilt fram til vår tid. Dette å ta eleven ut av fellesskapet med ei tru på at undervisninga vil vera meir "fruktbringende" i einerom.)

Kommisjonen såg store voner gjennom innføring av Philadelphiasystemet. Isolasjon av fangane var grunnvollen i systemet. Berestolpane i systemet var tilvenjing til arbeid og orden saman med religiøs og moralsk oppseding og undervisning. Over det heile låg disiplinen. Det er det første moderne forsøket på å bruke pedagogikken som eit instrument til å forbetre fangane.

Kommisjonen gjorde framlegg om å bygge 7 fengsel rundt i landet etter modell av dei nye botsfengsla i England og Amerika. Det store Botsfengslet i Christiania skulle gje plass for 500 mannlige fangar og koste 334020 Spd. Stortinget gjekk inn for eit fengsel med plass til 238 mannlige fangar til ein kostnad av 182970 Spd.

Det var faktisk eit fleirtal i Stortinget mot å gjennomføre den dyre reformen og skeptiske til det nye fengselssystemet frå England og Amerika. Fremst i motstanden var representanten Ludvig Kristensen Daa (1809-1887) og han ba kong Oscar I stanse bygginga av fengslet. I 1830 – åra var han i lag med Henrik Wergeland og kjempa for liberale tankar. Han kom på Stortinget og blei president i Odelstinget i 1845. Som stortingsmann slutta Daa seg til bondeopposisjonen. Han var med på og fekk vedtatt sakførarloven og var med på å reise jurysaka. Likevel enda det med at Stortinget valde å følgje mindretallet si tilråding og å gå vidare med bygginga av fengslet.

I byrjinga gjekk undervisninga føre seg i cella – også arbeidet. Seinare blei det innreidd eit eige skolerom med ein mannsbåsar i fengslet.

Korleis ein fengselsbygning såg ut reint estetisk, var ikkje så viktig meinte Grosch i innstillinga av 1841, men han meinte likevel at bygningen måtte sjå streng og fast ut:

"Det bør forresten gives et alvorligt og fast Udseende, og ingen intetsigende Zirater bør anbringes derpaa, thi

Bygningens Bestemmelse er alvorlig og sørgelig."

Det panoptiske prinsipp som blei vald i utforminga av Botsfengslet (Bentham) er i følgje Ingeborg Vibe representativ for det protestantiske kulturområdet Nord-Europa og Nord-Amerika. (Vibe har skrivt ei hovudfagsoppgåve i kunst historie om Botsfengslet i Christiania)

Nils Christie seier i ein artikkel om "De fratagbare goder" (1966) i ein omtale av verdiendringar over tid at Botsfengslet representerer den pedagogiske manifestasjonen av ideen om å forandre lovbyrtaren. Fangen skulle ikkje bare utdannast, han skulle også behandlast. Syndaren fekk stadig nye statusar. Først u-utdanna, seinare sjuk. Botsfengslet representerer overgangen frå avstraffing av kroppen (fysisk avstraffing) til sjelens forbetring. Michel Foucault refererer til korleis den fysiske avstraffinga føregjekk i Paris 2. mars 1757 der det var ein straffedømt som først kom i kjerre, opp på skafottet og deretter "... knipes med glødende tener på brystet, armene, lårene og leggenes kjøftfulle deler. Mens hans høyre hånd holder den selvsamme kniv hvormed han begikk det nevnte kongemord, brennes i hånden med svovelild, og på de steder hvor han er blitt knepet, skal det kastes smeltet bly, kokende olje, brennende harpiks, sammensmeltet voks og svovel, og deretter skal fire hester trekke og slite hans lemmer, kroppen brennes til aske og asken spres for vinden."

Det viste seg at det ikkje var nok med fire hestar, seks måtte til. Og tusenvis av menneske såg på til stor moro. Men også eit eksempel frå vårt land. I 1864 har vi den siste halshogginga på Etterstad. Tidleg på morgonen den 19. april 1864 var tusenvis av menneske på veg opp mot ekserserplassen på Etterstad i Christiania. (Det var dei som utnytta situasjonen og tok betalt for gode ståplassar) Etter kvart pakka det seg saman om lag fem tusen der – barn og vaksne. Dei hadde kome for å vera vitne til det som skulle vise seg å bli den siste avrettinga i Christiania. To menn blei halshogne den dagen. Skarprettaren var Samson Isberg – henta frå Bergen – han hadde vore rike sin boddell i 28 år. I si embetsgjerning hadde han gjort unna 15 halshoggingar, deriblant ei kvinne. Aftenblandet karakteriserte han slik: "Han er en høi og stærkbygget Mand med ædle og smukke Ansigtstræk og et Blik, hvoraf Hierteligheden selv synes at strømme ud. Efter endt Forretning (henrettelsen) i dag følte han sig megen angreben og ønskede han, at denne Execution maate være hans siste." Det blei det også.

Forbrytaren la seg på kne og presten byrja å lesa Fadervår. Isberg hogg til ved "forlat oss vår skyld" – hovudet skulle vera av før "amen" var sagt. "Hovedet lagdes ved siden av Lægemet" Mot denne bakgrunnen er det kanskje ikkje så rart at Botsfengslet blei sett på som eit humant tiltak. Foucault seier at det var ein hær av teknikarar som avløyste bød-delen "lidelsens direkte anatomiker" Det var vaktarane, legane, fengselsprestane, psykiatarane, psykologane og pedagogane.

2. Samtid

Samstundes som Botsfengslet tar i mot sin første fange i 1851 gjer småfolk opp-tøyer i Trondheim. Opprørslova blei lesen og 19 blei straffa. I Frankrike same året gjer Napoleon Bonaparte statskupp og eit år seinare skreiv Charles Dickens romanen Bleak House og protesterer mot barnarbeid.

Stortinget vedtar ei ny Kriminallov i 1842 (Ludvig Kr. Daa argumenterer sterkt i mot) I 1844 blir det første forbrukarsamvirket, The Rochdale Pioneers grunnlagt og Friedrich Engels publiserer *Arbeiderklassens stilling i England*. I 1845 blir "Den norske Forening mod Brændevinsdrik" stifta og samstundes blir den første norske fattiglova vedtatt. Ivar Aasen tuslar rundt om i landet og samlar ord og uttrykk i det norske språk. Samstundes som Stortinget i 1848 vedtar Lov om botsfengsel, går det også inn for ny skolelov for byane og ny sinnsjukelov. Koleraen tar same året 1000 menneskeliv i Bergen. Same året kom også Karl Marx med *Det kommunistiske manifest*. Ein av dei som harselerer med bygginga av det nye fengslet er Marcus Thrane som sjølv kom til å sone ein dom på 4 år på Botsfengslet – frå 1855 – dømt i lag med T. Abildgaard. Han skriv i *Arbeider-Foreningens Blad* 2. Mars 1850 eit sarkastisk innlegg som han kallar "En arbeider anstiller nogle fromme betragtinger udenfor det nye bodsfængsel ved Kristiania" og han startar slik "denne skønne bygning er bestemt til opholdssted for fattige folk. O! hvilken skøn tid vi leve i; hvormeget gjøres der ikke for de fattige? Her har man opbygget et saa skjønt og durabelt huus for dem; naar jeg, træt og kjed af livet og udslidt af arbeide og anstrengelser, ikke har mad og drikke og heller huus og brænde, da har jeg her et sikkert tilflugtssted, hvor jeg rigelig forsynes med alt, hvor jeg kan leve stille og rolig, uden bekymringer for den kommende dag"

Men det var bekymringsfullt for han å

sone der. Både han og T. Abildgaard gjennomgjekk ein alvorleg depresjon under opphaldet på Botsfengslet og dei ba om å bli overført til tukthus.

Den fangen som truleg kom best ut av bot og betringssystemet var Lars Skrefsrud (1840 – 1910) - den kjende misjonæren og språkforskaren. Berre 18 år gammal i 1858 blei han dømd til 4 års fengsel for tjuveri, men i Botsfengslet gjennomgjekk han ei alvorleg omvendig og fekk kallet til å bli misjonær. Både under og etter fengselsopphaldet las han svært mykje, særleg språk. Det er eit paradoks at då han kom ut av fengslet, kom han ikkje inn på Misjonsskolen i Stavanger, men reiste til Berlin der han blei godteken som misjonselev av Gossnermisjonen.

Botsfengslet

Overordna spørsmål – har vi møtt og møter vi fangane sine behov for opplæring? At Botsfengslet først og fremst skulle vera for domfelte menn mellom 18 og 30 år, blei i stortingsdebatten grunnlagt med, at det var desse som samfunnet ville behalde lengst, og at ein retta oppmerksomheten mot dei yngre individ for samfunnets sikkerhet. Dessutan hadde yngre domfelte enno ikkje tapt *"Sinnets og Karakterens Bøvelighed"*. Eit anna motiv for å nytte Botsfengslet på yngre individ blei uttrykt slik, at det var nødvendig *"...baade for Samfundet og de Straffældte, at der av deres friske Kræfter reddes saameget som muligt for en hæderlig og gavnlig Virksomhed"* Den første direktøren var P.M.Norum, byråsjef i Justisdepartementet, var i utgangspunktet tilhengar av ei streng handheving av reglementet, men såg etterkvart at han var nøydd til å lette på reglane. Der kom etterkvart fleire kritiske røyster. Fengselspresten skreiv i 1856 til dømes: *"Afsondringen ... er en unaturlig Tilstand der strider imod et af den menneskelige Naturs dybeste Krav – og fortsat i længere Tid, derfor virker forstyrrende især paa det sjælelige Liv. Den enkeltes Besøg ere naturligvis meget velgjørende, men der er dog noget mer der savnes – det er Samfundslivet"*

Den første direktøren er klar i spørsmålet om Botsfengslet har oppfylt sine mål: *"Spørges der saaledes om den nye Fangetugt er i stand til at opfylde de Fordringer og Forhaabninger, som ved dens Indførelse stilleedes til den, maa der endog bortsæt fra alle paa en ren Misforstaaelse hvilende overspændte Anskuelser, svares ubetinget: Nei"* Han sa også at erfaringa viste at sjøl ein kort *"Ensomhedsfengsling under streng*

Afsondring ikke i Regelen kunne udholdes uden skade for Fangernes Helbred" (Nyhus Lunde s. 142) Og Frankrike avskaffa til dømes cellesystemet i 1853, berre 9 år etter at det var innført. Men Fredrik Holst, eit viktig medlem i Strafantstaltskommisjonen, festa ikkje lit til dei nye opplysningane som kom fram.

Fordi det viste seg at mange av fangane hadde svært vanskeleg for å tole dei psykiske påkjenningane som einsemda var, blei det innført høve til ein viss lette i reglementet. Det var

a) høve til lengre opphald ute (frå 1 til 2 timar)

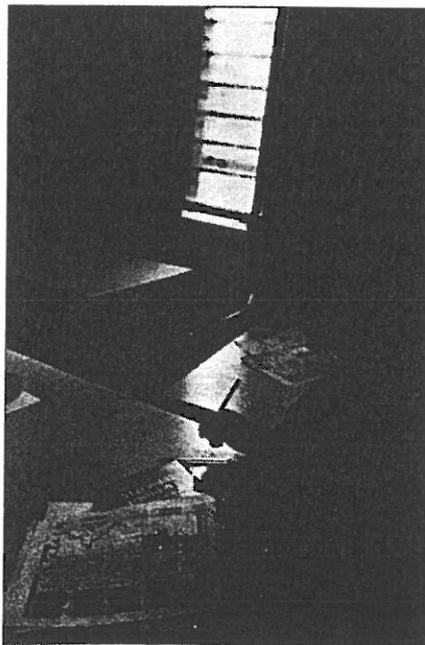
b) høve til å sjå medfangane sine ved enkelte høve som ved gudsteneste og ved felles arbeid

c) fellesundervisning i skolelokalet og tilgang til å skrive og lese i fritida, og også delvis til song og musikkøvingar

d) skifte på arbeid, mange av fangane fann ein del av arbeidet nokså einsformig i lengda og fekk derfor i enkelte tilfelle høve til å veksle mellom forskjellige ulike tilbod

e) tildeling av litt tobakk eller snus dagleg (Nyhus Lunde s. 114)

Bruken av tobakk blei sett på som eit viktig middel til å fremje eigendisiplinen, men i byrjinga frå 1855 berre løyve for eit fåtal fangar, frå 6 til 13 fangar. Saknet av tobakk var truleg stort for fangane. I tillegg til at dei fleste av dei innsette var vande til bruken, kom at *"den simplere Klasse står i den Formening at Skraatobak bevarer Helbreden og beskytter mod Sygdom, og saa kan det nødtvungne Savn af en saadan Ting ikke virke annet enn i høi Grad deprimerende"* Gjest Baardsen meinte

at saknet av tobakk var verre for fangane enn saknet av alkohol.

Klassereglementet ved Botsfengslet

Etterfølgjaren etter Norum, R. Petersen som blei verande direktør i meir enn 30 år 1858 –1892, meinte Norum hadde vore altfor "unnfallende" i høve til dei innsette. Blant anna blei mange fleire i Norums tid overflytta til fellesanstaltar enn i Petersen si regjeringstid. Han tykte dette var ein uskikk når fangane "simulerte" for å koma over på ein annan anstalt. Då spylte han dei gjerne med kaldt vatn eit visst antal minuttar og då gav dei seg. Han likte ikkje at dei fekk øl til maten og på ulike måtar innførte han fleire restriksjonar. Men han var nok eit samansett menneske, fordi han var svært opptatt av den enkelte fange, hadde kontakt med familiane, var opptatt av kva som skjedde ved frigjeving – var blant anna med i vernelagsforening, skreiv brev med fangane etter frigjeving – mange hadde utvandra til USA.

Eit hovudpunkt for direktør Petersen var innføringa av eit klassereglement i Botsfengslet. I praksis sette Petersen dette ut i livet i 1869, og i 1888 fekk det sin formelle sanksjon av Justisdepartementet og blei også innført i fellesanstaltane.

I følgje klassereglementet blei fangane inndelt i fem klasser. Dess høgare ein rykte opp i klasseinndelinga, desse fleire privilegier fekk ein. Avgjerande for kva for ei klasse ein var plassert i, var først og fremst kor lenge ein hadde site inne – men det blei også lagt vekt på oppførsel og flid, også på den måten at dårlege forhold kunne føre til at ein blei sett ned i ei lågare klasse.

Klasse 1

Lovbrytaren måtte vera her minst 2 månader – eller minst 4 dersom han tidlegare hadde vore i fengsel – før han kunne rykkje opp i ei høgare klasse. I klasse 1 fekk ikkje fangen arbeidspengar – og dei privilegium han blei til del, var at han kunne få ta i mot enten eitt besøk i den tida opphaldet i klasse 1 varde, eller han kunne få ta i mot eller skrive eitt brev. Dessutan kunne han få utlevert ei reiknetavle og ein griffel. I tillegg hadde han til tidtrøyte dei obligatoriske cellebøkene – som i tillegg til dei religiøse bøkene også var ei lesebok. Han kunne i tillegg få undervisning i cella.

Klasse 2

Måtte vera minst fire månader for førstegongsinnsette og seks månader for tidlegare fangar – kunne få arbeidspengar et-

ter flid og dugleik med inntil 6 øre pr. arbeidsdag. I tillegg til reiknetavla og grif-felen fekk han no høve til å få bilete av familien og dessutan kunne han få 1,5 cm skråtobakk annankvar dag. Brevveksling og besøk kunne han ha annankvar månad. Dersom fangen blei gitt undervisning, kunne det skje utanfor cellen i eit klasserom innreidd for føremålet.

Klasse 3

Tidsramme på minst 8 eller 12 månader, dersom ein hadde site inne tidlegare. Arbeidspengane kunne aukast til 8 øre pr. arbeidsdag, og på heilagdagane kunne ein få utlevert eit salmodikon (eit instrument med 1 streng) og skrivesaker. Tobakksrasjonen kunne aukast til 1,5 cm dagleg, og fangen kunne få smør istadenfor smolt på brødet. Brevveksling kunne skje kvar sjette veke og besøk annankvar månad. Dessutan kunne fangen nyttast til forefallande arbeid utanfor cella, men innanfor sjølve fengslet. Som eit siste punkt fastsette reglementet at fangane kunne overlatast visse nyttige og "gavnlege" ting utanfor dei reglementerte – noko som medførte at fangen kunne få utlevert uret sitt, dersom han hadde hatt eit ved innsetjinga. Dersom ein tidlegare hadde vore i fengsel, kunne ein ikkje koma høgare opp i klassesystemet.

Klasse 4 og 5

Dei førstegongsinnsette kunne derimot avansere til klasse 4 og 5. I klasse 4 måtte ein minst vera i 12 månader. Arbeidspengane kunne her aukast til 10 øre pr. arbeidsdag, tobakksrasjonen kunne aukast til 3 cm pr. dag, og salmodikon kunne utleverast også om kvardagane. Dessutan blei gitt løyve til brevveksling og besøk kvar 6. veke. Og "leilighetsvis" kunne fangen få arbeid utandørs, men innanfor ringmuren.

Klasse 5 var for dei som i einkvar "henseende" utmerka seg ved god oppførsel. Arbeidspengane kunne her aukast til 12 øre pr. arbeidsdag, ein kunne få utlevert skrivebok kvar dag, og besøk og brevveksling blei det gitt lov til ein gong i månaden. Fangen fekk dessutan lov til å bera skjegg – og dermed dokumentere sin posisjon i høve til resten av fangesamfunnet. Klassereglementet representerer både eit privilegiesystem og ei form for progresjon – eit uttrykk som blir jamleg bruka i den siste stortingsmeldinga om kriminalomsorga (St.meld. 27, 1997 – 98).

Botsfengselspedagogikken

Undervisninga var eit viktig verkemiddel i den moralske og religiøse påverknaden. Det går fram av fagkrinsen, talet på undervisningstimar i dei ulike faga, og at presten var ansvarleg for undervisninga. Ved opninga i 1851 blei det tilsett ein førstelærer og to underlærarar. Etter reglementet skulle fangane dagleg få undervisning i lesing, religion, bibelhistorie og dersom det var føremålstenleg; skrivning og rekning.

Skriving og rekning blei undervisningsfag i 1862. På slutten av hundreåret blei det innført ny undervisningsordning ved Botsfengslet. Det viktigaste ved den nye ordninga var at fagkrinsen blei utvida. Faga var norsk, historie, geografi, engelsk og song for

"...Fanger, der havde Sangstemme,..."
(Fængselsstyrelsens Aarboeg 1901-02, s. 112)

Grunngjevinga for å setje i gang med faget gymnastikk var omsynet til fangane, og at det verka som ein disiplinerande faktor i fengslet. Gymnastikk for fangar under 18 år kom i gang ved Botsfengslet i 1918. Fangane viste stor interesse for gymnastikken, og direktøren meinte den hadde god innverknad på fangane. Året etter kom det i gang gymnastikk for dei andre fangane.

Undervisningsopplegget prøvde å imøtekoma alle elevkategoriar. Ved Botsfengslet blei det i 1919, i tillegg til dei to lågare avdelingane med undervisning for fangar med middelmådige eller dårlege kunnskapar, sett i gang med ei høgare avdeling. Denne avdelinga skulle ha ein utvida fagkrins, og såleis møte behovet hos fangar med gode kunnskapar. Sjølvstudium på cella og korrespondanseundervisning blei ei undervisningsform som fleire nytta seg av utover i 1920-åra.

Undervisning ved dei andre fellesanstaltane

Fellessanstaltane for menn fekk og nytt reglement for undervisninga på slutten av hundreåret. Hovudføremålet med undervisninga var at kvar skolepliktig fange skulle ha gjennomgått eit fullstendig skolekurs. Undervisninga i anstaltane skulle og vera nokolunde på høgde med den som var ute i den vanlege skolen. I følge reglementet for fellessanstaltane skulle fangane få undervisning i religion.

"...og saavidt muligt i andre Fag, der læres i Almueskolen."

(Fængselsstyrelsens Aarboeg 1901-02, s. 110)

Samla oversyn 1875 – 1930

Vi skal no sjå på undervisningsaktivitetane ved anstaltane i tidsrommet 1875 – 1930:

a) Konfirmasjonsundervisning

Undervisninga ved Botsfengslet, tukthusa og dei andre straffeanstaltane var ein viktig del av konfirmasjonsførebuinga til dei ukonfirmerte fangane. Talet på konfirmantar varierte frå to-tre til åtte-ti kvart år. Frå 1910 og utover auka talet på ukonfirmerte fangar ved Botsfengslet, og det var berre to-tre som let seg konfirmere kvart år. Dei andre nekta konfirmasjon, eller presten såg dei ikkje skikka for konfirmasjon. Presten ved Akershus landsfengsel opplevde først i 1920-åra at mange fangar var likeglade og viste lita interesse ved gudstenestene. I tillegg la dei for dagen eit fritenkjarsk og revolusjonært samfunnssyn, som han meinte fekk næring i den revolusjonære pressa ute i det frie samfunn (Det er nok ikkje tvil om kor denne presten sto politisk)

b) Analfabetisme

Kvart einaste år kom det som regel personar inn i fengsla som ikkje kunne lese eller skrive. Det var heller ikkje alltid dei greidde tileigne seg kunnskapane under fengselsopphaldet. Dei hadde større vanskar med å lære seg å skrive enn å lesa. Ved å studera karakterskalaen som lærarane i fengsla og tukthusa bruka, finn ein at det var særleg dei som kom i tukthusa som hadde største problema med lese- og skrivekunsten. Om lag halvparten av dei som blei plasserte i tukthus, kunne ikkje skrive. Lese- og skrive-dugleiken var ikkje så dårleg for fangane i fengsla. Ved frigjevinga frå Botsfengslet fortel karakterprotokollane at nesten alle kunne lese og skrive. Mange av tukthusfangane kunne derimot ikkje skrive når opphaldet var slutt. Det er rimeleg å tru at undervisninga ved Botsfengslet var betre tilrettelagd for kvar einskild fange enn ved tukthusa, sidan vi veit at det medvete blei satsa mykje på undervisningssektoren heilt frå starten av. Det kan og ha med utveljinga å gjera, kven som blei plasserte i Botsfengslet og i dei andre anstaltane.

Det var altså ei systematisk evaluering av elevane ved innsetjing og frigjeving i faga lesing og skrivning.

c) Engelsk for emigrasjon

Utvandringa til USA fekk konsekvensar for undervisningsopplegget ved anstaltane

ne. Dei fangane som var interesserte i å emigrere stod ikkje språkleg heilt på bar bakke i eit framandt land. I 1881 underviste læraren ved Akershus Strafanstalt 20-30 fangar i engelsk – ein time i veka. Denne undervisninga var spesielt for dei som hadde tankar om å emigrere etter avslutta soning. Same grunngevinga blei gjeve for å undervise fangane i engelsk ved Botsfengslet året etter. Den tidlegare nemnde direktør Petersen hadde kontakt med mange tidlegare fangar etter at dei utvandra til USA. Engelskundervisning spesielt tilrettelagt for fangar som emigrerte, tok slutt ved utgangen av 1880-åra. Ein kan og nemne at frå 1915 blei språkundervisninga ved Botsfengslet utvida med fransk og tysk. Undervisning i framandspråk, særleg engelsk, blei gjeve meir eller mindre regelmessig også ved dei andre anstaltane.

d) Undervisning i finsk og lappisk

Undervisningsopplegget ved anstaltane tok også omsyn til fangane som ikkje hadde norsk som morsmål. Fengsla – særleg Botsfengslet og Trondhjem Strafanstalt – hadde som regel kvart år ein del lappisk- og finsktalande fangar. Desse fangane fekk undervisning på sitt eige språk av lærar spesielt tilsett for å ta seg av denne undervisninga. Det kan sjå ut som skolen i fengslet tok meir omsyn til minoritetane sitt språk enn ute i samfunnet.

e) Arbeid

I denne samanhengen er det også interessant å sjå på kva slags arbeidstilbod som blei gitt i Botsfengslet. Frå det blei opna blei fangane sysselsett med snikkar-, skreddar-, skomakar-, blikkenslagar- og smedarbeid. I tillegg veving og spinning (24%) Men det var også populært å syssette dei innsette med strømpestriking for hæren (ca. 18%). Det var også mange som dreiv med treskjæring, mattefletting, korgbinding, børstebinding, leiketøymakeri og lagning av tretøflar. Som de skjønar eit variert tilbod. I 1859 fekk Botsfengslet eit eige utsal.

Eivind Berggrav blei tilsett som prest ved Botsfengslet i 1925 – seinare biskop i Oslo – skriv svært positivt om fangane i boka "Fangens sjel – og vår egen" der han mellom anna seier "Jeg våger å påstå at der ikke ellers finnes en plett i landet hvor over 200 mannfolk er samlet på et brett som her og hvor der hersker en så kultivert tone. Hissig tone og eder er bannlyst. Rolig opptreden, velvilje og høflighet har her det første ord." Han er også svært positiv til arbeidsdrifta. "Jeg betenker mig ikke på å si at av alt hvad

vi har i fengslet, gudstjeneste og skole iberegnet, er arbeidet uten sammenligning nr. 1. Lørdagskvelden (med tidligere arbeidsstans) og søndagene, er de verste dager, sier fangene... Det arbeide de er mest glad i er gjerne snekring. Det er også det vi har mest av på Boden. Men alt håndverk er bra: skomakeri, smiarbeid og skredderi. Av håndverkene setter jeg malingen lavest, ikke fordi fangene akkurat klager over det, men fordi det gir så altfor lite mosjon" (s. 81 – 82) Og litt lenger ute "Sammen med arbeidet følger organisk forbundet: regelmessighet, orden, renslighet, disiplin – lutter begreper som unggutten og de fleste mannfolk regner som en slags onder. Her ser de dem alle som goder" (s. 86)

f) Instruks for læraren

I reglementet for Landsfængslerne Utfærdiget av Fængselsstyrelsen 12. december 1911 er det utarbeidd ein instruks i 13 paragrafar for læraren. Nærmast overordna er presten. I tillegg til undervisningsoppgåvene skal læraren halde foredrag kvar 14. dag i kyrkja. Han gjennomfører også ei form for testing som vi har snakka om tidlegare, fordi han prøver "... innskommende og utgaaende fanger i kristendomskundskap, læsning og skrivning og avgir forslag om fangernes fordeling i skolen og i tilfælde om deres undervisning utenfor denne" Læraren i Botsfengslet skal vidare preike i kyrkja ved to av gudstenestene i dei store høgtidene og elles ved ei gudstjeneste i månaden, men det står klart i reglementet at læraren "...maa ikke befatte sig med sjælesørgergjerningen uten efter samraad med presten"

Blant andre oppgåver gjennomgår læraren ei gong i veka skrivebøkene til fangane. Han skal også, dersom han kan, fungere som tolk for fangar som ikkje kan snakke norsk. Og dersom det er disiplinproblem "Gjør en fange sig under undervisningen eller for øvrig skyldig i uorden, trods, dovenskap eller andet daarlig forhold likeoverfor læreren, skal denne underrette presten og melde saken til direktøren". Og når det gjeld rapportering som er så populært i våre dagar skal læraren kvart år innan 31. august avgje beretning om verksemda si i året som gjekk. Beretninga skulle skrivast etter nærmare bestemte reglar og i to eksemplar. Direktør R. Petersen hadde også som i vår tid, stor tru på rapportering "Der burde (...) føres mer Statistik, end der nu føres, man skulde have en bedre Oversigt over Resultaterne, for at man kunde blive visere og klogere."

g) Skolebakgrunnen til fangane

Mange av fangane hadde dårleg utdanning og hadde vore i gjennom skolen sitt utstøyttingsapparat før dei hamna i fengsel. I 1925 gjorde førstelæraren ei gransking av dei skolepliktige fangane ved Botsfengslet. Berre 8 prosent av dei skolepliktige fangane hadde utdanning utover vanleg folkeskole. Mange hadde vore "gjensittere" i folkeskolen. Ein del av elevane hadde vore i tvangsskole og skoleheimar. Nesten ein fjerdedel hadde vore i korrekssjonsanstalt i barneåra. Samanliknar vi denne undersøkinga med Møglestue (1962) si analyse av Botsfengselsfangane tjuet fem år seinare er det eit visst samsvar. I 1950 hadde 12 prosent av fangane ved Botsfengslet utdanning utover folkeskolen. For kvar femte fange var det registrert skoleskulk og /eller plassering i tvangsskole eller skoleheimar.

Går vi inn i vår tid fann Skaalvik/Stenby (1981) at 37% av skoleelevane ved Trondheim kretsfengsel hadde hatt institusjonsopphald (barneheimar, spesialskole) før dei var 14 år. Fridhov (1992) finn heller ikkje så mange positive tal. Berre 30 prosent av dei som sona dom hadde arbeidslivserfaring. 50 prosent ønskjer støtte for matematikkvanskar. Og 25-30 prosent har lese- og skrivevanskar.

Det er ein klar konklusjon at fangane er dei utstøytte og dei har heile tida blitt liggjande etter i utdanningssamfunnet med dei konsekvensane det har ført med seg.

Nyhus Lunde konkluderer i si hovudfagsoppgåve (1979) "Fra tukthus og slaveri til Botsfengsel" at Botsfengslet i praksis kom til å representere ei forverring av fangane sine kår. Det er derimot interessant å sjå at korkje prest eller lærar hadde særleg innvendingar mot systemet. Prestane såg positivt på bruk av fengselsstraff fordi den kunne føre til religiøs og moralsk forandring. For at ei slik forandring skulle lukkast var det viktig med ei sterk vektlegging på sjelesorg, men også på skolegang.

"Den (cellestraffa) hjelper til selvbesindelse, bryter trodsen, fremhjælper bot og stemmer til alvor. Men han (presten) mener den ikke maa vare for længe, ti da ødelegger den et livsmodet og marvstjæler energien, ja knækker endog helt og avgjørende modstandskraften mot livets tryk.

Denne fare maa kraftig motarbeides baade ved sjelesorg og ved en utvidet skolegang for fangerne. Mer utarbeide

vilde ogsaa gavne."
(Fengselsstyrelsens Aarbok 1912 s.7)

Lærarane såg på arbeidet sitt som ei viktig oppsedargjering blant ulukkelege menneske. Samstundes understreka dei den intellektuelle og etiske innverknaden skolen hadde på brotsmannen. Lærarane opplevde at fangane treivst på skolen og at dei såg verdien av å tileigne seg kunnskapar.

"Skolen indtar en høi plads i de fleste fangers interesse, ..., trangen til ved innsamling av nyttige kundskaper at utvikle sin aand og skaffe sig en bedre utrustning for livskampen er opriktig og sterk hos mange."

I avskilstalen sin til tenestemennene laurdag 14. oktober 1944 etter 19 år som fengselsdirektør gjer Hartvig Nissen opp status. Han seier sjøl at han i denne perioden har lagt vekt på å gje fangane verdighet, mellom anna å fjerne fangen sitt nummer og klasse frå brevark – det virka støytande, dei fekk lov til å ha hår og skjegg som dei var vande med. Han la også vekt på å få betjentane meir med enn før inn i det "... samspill av fengslets krefter som løsningen av dets oppgaver nødvendigvis krever. Det vilde være til gagn for fangebehandlingen og vilde gi betjentene øket samsvar og med det også øket interesse for sin gjerning". Dette peikar framover til vår tid og vektlegginga på kontaktbetjenten.

Perioden 1945 – 2000.

Botsfengslet

Ved Botsfengslet held undervisningsaktivitetane fram i overraskande omfattande grad. Går vi inn og ser på undervisningstilboda i 1960 – åra finn vi vanlege undervisningsfag som norsk, rekning, matematikk, samfunnslære, engelsk, tysk, fransk, yrkesfag som; plastsveising, sveising, forskaling og jernbinding. Det var dei som tok sveineprøve i målarfag og som møbelsnikkar. I tillegg var tilbod i keramikk, mosaikk, førstehjelpskurs, musikklag, teikning, notelære og song. Kontakten med samfunnet utviklar seg. Skolen har mange timelærarar utanfrå (bl.a. Mosse Jørgensen i fleire år, mange kunstnarar – til dømes var Henrik Sørensen dommar i juryen for fangane som var med på målarkurs)

Oslo kretsfengsel

I perioden 1950 – 1969 er det liten aktivitet på undervisningssektoren i Oslo kretsfengsel. "År om annett har det i regelen vært førti – femti innsatte som har tatt del i brevkurs. Det er presten som har tilsyn med denne virksomheten.

Noen undervisning ellers har det ikke vært." (Fengselsstyrets Årbok 1959-1969 s.268)

Skolen som importert teneste

I 1969 tok skoleverket over ansvaret for undervisning i fengsla. Hausten 1969 sende Kyrkje- og undervisningsdepartementet (KUF) ut eit rundskriv om "Undervisning for unge innsatte i fengselsvesenets anstalter." Målsetjinga var å gje undervisning til ungdom i skolepliktig alder, for ungdom med mangelfull opplæring og rundskrivet galdt også vaksenopplæring. I perioden 1970 - 2000 ser vi fleire utviklingslinjer; Det eine perspektivet er sterke, aktive personar både i byråkrati og "grasrot" i skoleverk og kriminalomsorg som på ulike måtar arbeider for å få fengselsundervisninga på dagsorden. Ei anna utviklingslinje er ei veksande forståing blant politikarar og i byråkratiet om at dette er eit viktig område. I eit internasjonalt perspektiv får vi europeiske tilrådingar som "Education in Prison".

Det nye i 1969 var at KUF tok over ansvaret for denne verksemda, men det var samstundes i tråd med den generelle samfunnsutviklinga. Sekstiåra var tiåret då det kom i gang undervisning ved mange sosiale og medisinske institusjonar. KUF tok etter kvart over meir og meir av denne undervisninga. Den nye gruppa som kom inn i dei psykiatriske klinikkane, klinikkar for narkomane og i fengsla, var dei heilt unge som tidleg hadde "droppa ut" av skolen. Dei hadde gjerne bruka stoff over tid, hadde vanskar med å skaffe seg arbeid og dei hadde ein mangelfull skolegang bak seg. Den siste faktoren var ei viktig årsak til at fengselsstellet argumenterte sterkt for at skoleverket måtte overta ansvaret for fengselsundervisninga.

Vi fekk også ein sterk kritikk av særreaksjonane og spesialskolane. Integreering blei svaret på kritikken. Menneske med ulike lærevanskar skulle få tilbod innan det vanlege skoleverket. Om dei innsette blei det sagt at dei ikkje skulle miste retten til samfunnet sine servicetilbod fordi om dei sat i fengsel.

Ulike meiningar om opplæring i skoleverk og fengselsvesen

Bak rundskrivet frå oktober 1969 om at skoleverket skulle ta over ansvaret for unge innsette i fengselsvesenet sine anstaltar, låg ein hard fagleg og byråkratisk kamp. Den sterke og aktive personen i dette arbeidet, og som til slutt fekk gjennomslag, var Kåre Bødal, mangeårig direktør ved Ungdomsfengslet. Han hadde i sekstiåra argumentert for å få kvalifisert pedagogisk personale ved fengslet for å gje ungdom med mangelfull utdanning ei skikkeleg undervisning. På slutten la han og vekt på at undervisningstilboda ville styrkje behandlingstilbodet og gje Ungdomsfengslet tillit. Det siste var i den fasen truleg viktig fordi fengslet blei utsett for hard kritikk frå kriminologar og foreninga KROM. Likevel var det arbeidet direktøren sjølv gjorde m.a gjennom doktoravhandlinga si, som førte til nedlegging av Ungdomsfengslet. Det blei bl.a. påvist at tilbakefallsprosenten blant dei unge straffedømte var så høg som 90 prosent (Bødal 1969).

I KUF var interessa blanda for å ta over nok eit institusjonsområde. Det blei vist til at avdelinga var nedlessa av arbeid. Det var så mange institusjonar/skolar som kom med krav om å høyre inn under KUF, at departementet gjekk ikkje i brodden for slike oppgåver, men reagerte på kritikk. Etter mange møte og mykje korrespondanse mellom Justisdepartementet v/Fengselsstyret og KUF, såg også etterkvart undervisningsdepartementet positivt på undervisning for unge innsette i skolepliktig alder. Departementet meinte at slik undervisning var viktig for tilbakeføring til samfunnet. Dei som vann fram, var dei som på nært hald såg at unge innsette hadde behov for gode opplæringstilboda. Desse personane hadde også fagleg kraft og tyngde slik at argumentasjonen vann fram til ansvarleg hald i departementa (Langelid 1982).

Importmodellen

Det var kriminologen Nils Christie som først lanserte import-modellen i eit foredrag om "Modeller for fengselsorganisasjonen" hausten 1969 (Christie 1970). Nils Christie såg på importmodellen som

ein kontrast til sjølvforsyningsmodellen (denne modellen går ut på at fengselsvesenet sjølv er ansvarleg for alle tenestene i fengslene). Importmodellen opnar systemet ved å leggje alle dei funksjonane som ikkje har med det fengselsmessige å gjera, utanfor fengslet. Det farlegaste med sjølvforsyningsmodellen, i følgje Christie, er at dei ulike yrkesgruppene svært lett mister kontakten med sine egne fag og særleg med utviklinga i faget. Der er også ein fare for at dei ulike yrkesgruppene etterkvart vil tilpasse seg tryggingstiltaka i fengsla og dermed miste sin eigen identitet.

Filosofien bak importmodellen blei grunnlaget for å knyte helseteneste, bibliotekteneste og andre tenester til det ordinære offentlege tilbudet slik det no går fram av stortingsmeldinga "Om Kriminalomsorgen" (1997-98).

3 Lovgrunnlaget og internasjonale tilrådingar

Når det gjeld målsetjing for opplæringa, har KUF sagt følgjande:

"Målsetting

Formålet med tilskuddsordningen er å gi undervisning på grunnskolenivå til innsatte/løslatte som ikke har fullført grunnskolen, og videregående opplæring til dem som ønsker det. På grunn av at mange har kort soningstid, eller sitter i varetekt er ofte formal-kompetansegivende kurs i henhold til læreplaner ikke et reelt tilbud. For å motivere flest mulig til å ta opplæring, og for at slike fangegrupper skal ha et opplæringstilbud, er det også et mål å gi kurs som ikke er formelt kompetansegivende". (St prp nr 1, KUF, 1999-2000 s.65)

Fylkeskommunen har det faglege og administrative ansvaret for opplæring i fengsel (jfr oppl. §13-3). I hovudsak er opplæringsverksemda organisert som filial av vidaregåande skolar. Den største skolen – Grønland Voksenopplærings-senter i Oslo – er organisert som eigen skole. Frå 1.august 2000 er retten til vidaregåande opplæring for vaksne gjort gjeldande (jfr oppl. § 4a-3). Ei interessant problemstilling blir kor langt denne retten går og korleis den blir praktisert for dei mange vaksne straffedømte som sonar dom i fengsel.

Lovgjevinga byggjer på at innbyggjarane i landet har same rett til tenester og tilbud, dei same plikter og det same ansvar. Eit grunnleggjande prinsipp er at straffedømte personar ikkje mistar sine ordinære rettar og plikter som samfunnsborgarar under straffegjennomføringa

(St prp nr 1, JD,1994-95)

Europarådet sitt engasjement

Den europeiske komiteen om kriminalitetsproblem (CDPC) la i 1988 fram ein omfattande rapport om "Education in Prison" med mellom anna perspektiv på mål for opplæringa i fengsel, opplæringa sin plass i fengselssystemet, metodar i vaksenopplæring, yrkesopplæring, kreative og kulturelle aktivitetar og forholdet mellom opplæring utanfor og i fengsel for å nemne nokre av tema. I forlenginga av rapporten har Europarådet kome med 17 rekommenda-

sjonar der ein bed medlemsstatane ta omsyn til desse i arbeidet med opplæring i fengsel. Tilrådingane går både i høve til skoleverk og kriminalomsorg og oppmodar partane om å leggje til rette for at fangen får eit godt opplæringstilbod som også bør halde fram etter avslutta soning.

Grønland Voksenopplærings-senter

Sjølv om KUF overtok ansvaret for skoleverksemda i 1969, kom ikkje fengselsundervisninga lett i gang i Oslo . Det måtte mange og omfattande møte til før undervisninga blei etablert Oslo krets-

fengsel. Til dømes var avdelinga for spesialundervisning ved skolekontoret lite interesserte og arbeidde seint når det galdt ungdom som hadde kome i drift. Fram til 1975 var rektor ved Miljøhjemskolene ansvarleg for denne undervisninga. Frå 1. januar 1975 – og det er difor vi feirar GVOs 25 års jubileum – blei fengselsundervisninga i Oslo oppretta som eigen skole. Skoleåret 1975/76 var det tilsett 5 lærarar i heil stilling, skolen hadde 123 veketimar til rådvelde og i alt 25 elevplassar. Tjuefem år seinare har GVO ansvaret for skoleverksemda ved Oslo kretsfengsel og Bredtveit landsfengsel og sa. I tillegg oppfølgingsklasser 4 stader. Tilsaman 140 elevplassar og 37 lærarar i heil stilling og 6 lærarar i deltid. Med andre ord ein formidabel auke. Ein ganske kraftig ekspansjon. Den største skolen i landet.

Utviklingstendensar Perspektiv på oppfølgingsarbeidet.

I 1970-åra har etablering av undervisningstilbod i fengsel prioritert. Utgangspunktet for den første oppfølgingsklassa i Oslo er unge menneske med stoffproblem. Kriminalomsorg i frihet i Oslo og Akershus eller vernelaget som det heitte på den tida, opplevde at deira eigne unge klientar med stoffproblem hadde store opplæringsbehov. Oslo og Akershus vernelag starta difor i 1970 ein skole som mellom anna skulle gje denne gruppa undervisning i gymnasfag, ungdomsskolefag og handelsfag. Drivkrafta i dette arbeidet var undervisningsleiar Ingolf Frøysa ved Oslo og Akershus vernelag. Det viste seg alt frå starten at ein overraskande stor del av elevane fullførte utdanninga med gode resultat. I 1975 blei skolen ein del av fengselsundervisninga i Oslo. Året etter blei det oppretta eit dagsenter knytta til skolen der elevane får dekkja behova sine for fellesskap og praktisk hjelp til ein meir stabil livssituasjon. Denne første oppfølgingsklassa i landet går i dag under namnet Grønland Voksenopplæringscenter avd. Sentrum.

Dette prosjektet er starten til det gode samarbeidet mellom skoleverket og Kriminalomsorg i frihet som vi seinare finn ved 4-5 av oppfølgingsklassene rundt om i landet. Samarbeidsmodellen er at Kriminalomsorg i frihet stiller lokale, fagekspertise og også ofte fritidsutstyr til rådvelde. Skoleverket yter ressursar til lærarkreftene. På denne måten kan dei utnytte kvarandres kunnskap for og i lag med eleven.

Det andre oppfølgingstiltaket i 1970-åra
16 Foko-nytt 2/2001

kom som eit resultat av eit hovudfagsarbeid i spesialpedagogikk til Per A. Birketvedt og Hans Martin Svarstad. To av konklusjonane i oppgåva er for det første at ein først og fremst må arbeide for å gje tidlegare elevar i fengsel eit skoletilbod utanfor murane og for det andre at det er nødvendig med eit sterkt utbygd ettervernsarbeid. Innovasjonsarbeidet knytta til oppgåva førte til oppretting av ei oppfølgingsklasse med grunnskolefag på Tveita i Oslo i 1978. Dette tiltaket var på vandring fleire stader i Oslo til det i 1991/92 kom til Smedstua og blei tilhøyrande Smedstua Voksenopplæringscenter under namnet Grønland Voksenopplæringscenter avd. Smedstua.

Oppfølgingsleiarar.

Eit anna tiltak som må nemnast – er oppfølgingsleiarane ved Grønland Voksenopplæringscenter (GVO) i Oslo. Prosjektet "Fra fengsel til utdanning og arbeid" blei sett i gang ved GVO for å styrkje ettervernet. To personar blei tilsett som oppfølgingsleiarar i 1982. Målsetjinga for prosjektet var a) å arbeide med resosialisering av eit fåtal av elevane ved skolen b) motivere elevane til å arbeide med sin eigen situasjon c) å starte med elevar som ikkje blei rekna blant dei mest belasta slik at dei kunne vinne erfaring med elevar som ville vera i stand til å endre livssituasjonen. Oppfølgingsleiarane arbeidde internt mot rådgjevarane ved skolen, innsette og fengslet. Samarbeidet utover var retta mot Kriminalomsorg i frihet, sosialetat, fylkesarbeidskontor, oppfølgingsklassene, enkelte vidaregåande skolar m m.

I startfasen fekk prosjektet støtte av Sentralrådet for narkotikaproblemer og Oslo kommune. I dag er oppfølgingsleiarane ein integrert del av GVO.

Samarbeid skole – arbeidsdrift

Dette er eit tilbakevendande problemstilling som skolen og fengslet no har gripe tak i. I tillegg er skolen i gang med utviklingsprosjekt innanfor IKT, formgjevingsfag og musikk, dans og drama.

Konklusjonar - oppsummering

Dersom vi skal prøve på nokre konklusjonar er det tydeleg at pedagogikken har vore ein viktig del av straffesystemet eit par hundre år. Men argumentasjonen for bruken av og innhaldet i pedagogikken har skifta. Eit viktig prinsipp er tanken om disiplinering. Fangane skulle gjennom arbeid, undervisning og sjelesorg tilpasse seg og innordne seg i samfunnet. Men ein kan også sjå bruken av pedago-

gikken som eit forsøk på å tilføre fangane – som oftast menneske frå dei lågare sosiale grupper i samfunnet – eit minstemål av kunnskapar. Eit forsøk på å løfte desse menneska opp på eit "høyere dannelsesnivå" utifrå ein patriarkalsk tankegang. Ein kombinasjon av både desse faktorane var truleg tilstades.

Går vi så til Botsfengslet ser vi at tankane frå opplysningstida nedfelte seg og utkrystalliserte seg mellom anna gjennom undervisningsopplegget ved Botsfengslet. Målet var gjennom isolasjon, arbeid og undervisning, sjelesorg og disiplin å tilføre fangane noko nytt. Pedagogikken var ein viktig del av ringmuren i systemet til å forbetre fangane. Den kristeleg-borgarlege skolen var dominerande i samfunnet, og det gav seg utslag i fengselsundervisninga med sterk vektlegging på sjelesorg og kristeleg oppseding. Samstundes har vi sett at undervisninga gjekk over frå å vera rein konfirmasjonsundervisning til å få ein meir almendannande karakter.

På slutten av det 19. hundreåret forandra skolen seg frå å vera ein kristeleg-borgarleg skole meir i retning av å bli ein borgarleg-kristeleg skole. Dette ser vi i skolelovene av 1889 med meir vekt på tileigning av fagleg dugleik. I reglementet for fengselsundervisninga slo desse tankane ned nokre år seinare.

Med det 20. hundreåret kom behandlingstanken for fullt. Målet var å behandle lovbrøtaren for kriminaliteten. Noen fekk behandlinga gjennom kroppsarbeid og frisk luft på Jæren. Dei heilt unge som var i faresona skulle gjennomgå ei karakterdanne utvikling og opplæring til eit yrke. Midlet til gjennomføring av målet var i enda sterkare grad enn før pedagogiske verkemiddel. Behandlingstankegangen fekk sitt samanbrot på 1970 talet med nedlegging av Ungdomsfengslet.

I dag er skoleverket ansvarleg for opplæring innanfor kriminalomsorga som det i dag heiter. Opplæringa skal føregå etter lover og reglar som gjeld for skoleverket generelt. I dag snakkar vi om forvaltningssamarbeid. Det er slik som det står i stortingsmeldinga Om Kriminalomsorgen "Et grunnleggende prinsipp er at personer som er straffedømt ikke mister sine ordinære rettigheter og plikter som samfunnsborgere under straffe gjennomføringen."

Med andre ord har skoleverk, sosialomsorg, helsevesen og A-etat eit ansvar for den straffedømte. Det er dessverre slik at

ein del av desse ikkje gjer jobben sin. Dei utfører med andre ord kriminalitet i offentleg regi.

Utfordringar

Kva blir så utfordringane i dette så lenge vi har fengsel og skole i fengsel? Nokre få tankar

a) Oppfølging etter avslutta soning må prioriterast i større grad enn før. Eller som Strafanstaltskommisjonen sa "...*man maa ikke forlade Fangen i det kritiske Øieblik, han derfra løslades.*" Denne problemstillinga er like aktuell i dag

b) Korleis møter vi fangane/dei innsette sine behov for opplæring? Har vi dei rette tilboda i dag? Matchar desse tilboda arbeidsmarknaden? Korleis kan vi vi gjera oss nytte av eleven sine erfaringar og kunnskap på ein god måte – utnytte deira kreativitet?

c) Utlendingar i norske fengsel Grappa framandkulturelle er aukande – med dei konsekvensane det får for skoleverk og kriminalomsorg

d) Opplæring innanfor kriminalomsorga som ein spiss inn i det ordinære skolesystemet? Det er viktig at den kunnskapen som skolefolk og andre sit inne med, kjem det offentlege for øyra.

e) Utvikling av lærarrolle, elevrolle og nye læringsarenaer innanfor dette området.

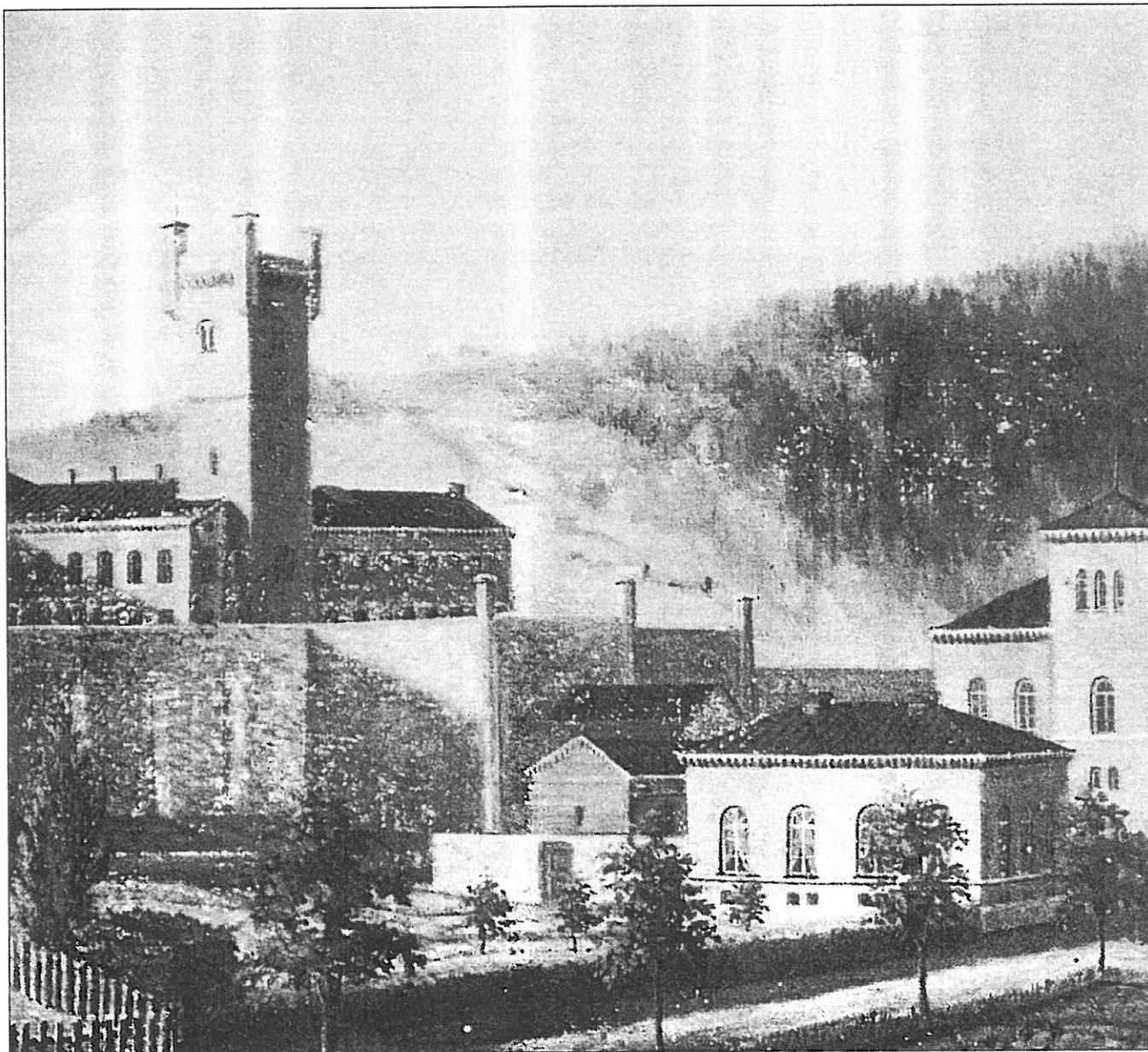
Lista over spørsmål og problemstillingar kan gjerast lang. Mange svar vil vi trulegvis få gjennom det omfattande forskingsprosjektet "Evaluering av fengselsundervisninga" som no er i gang og som GVO og Oslo kretsfengsel/Bredtveit fengsel og sikringsanstalt, er ein del av. Dette omfattande forskingsprosjektet blir ferdig i 2003. I tillegg har vårt kontor sett i gang eit tre-årig prosjekt som på ulike måtar skal prøve å styrkje oppfølgingsarbeidet der også mellom anna GVO, Oslo kretsfengsel og Bredtveit er med.

Heilt til slutt.

Den offisielle målsetjinga for opplæring innanfor kriminalomsorga er å gje undervisning på grunnskolenivå til innsette/frigjevne som ikkje har fullført grunnskolen og vidaregåande opplæring til dei som ønskjer det og i tillegg gje tilbod om ulike kurs som nødvendigvis ikkje er kompetansegevande.

Men kanskje det viktigaste av alt er å gje elevane draumar og lengt om eit anna liv og kanskje ei anna verd - fordi som Tarjei Vesaas seier i diktet *Det siste vi ser stå*

*Verkeleg er
difor draumane og lengten
Det blir og det siste
vi ser stå*

Personalseminar i Dublin

Av Asbjørn Støverud, foto Jon E. Rønning

Fra toppen av Guinness bryggerier får man et godt utsyn over Dublin.

Onsdag 28. mars dro lærerne på Ullersmo fengsel til Dublin, Irland, på personalseminar sammen med moderskolen, Jessheim videregående skole.

Her ser vi Ullersmogiengen sammen med noen lærere og elever ved Dochas Centre. Vi kjenner igjen fra venstre: Isabel Sørslett, en innsatt, Bjørn Andersen, datalæreren, Marcie Barron, Morten Lunde, Tore Ruud, Anne Grete Furuset, Asbjørn Støverud, drama og engelsklæreren og Jon Erik Rønning.

På grunn av noen syke kuer i området rundt Dublin måtte sightseeing-delen utenfor byen kanselleres, men til tross for dette ble det et innholdsrikt seminar. Vi fikk se store deler av byen, og vi lærte mye om landets historie og kultur gjennom et foredrag holdt av en representant fra ambasadene og en irsk aften med tilhørende irsk musikk, mat og drikke. Men det som var av størst faglig interesse for Ullersmo-deltagerne, var besøkene i Dochas Centre og på The Pathways Project torsdag 30. mars.

Maeve Binchy holdt et engasjerende foredrag for de innsatte som vi fikk delta på

Første del av dagen tilbragte vi i Dochas Centre, et fengsel for kvinnelige innsatte. Dette besøket ble litt annerledes enn det vi hadde forespeilet oss. Skolen hadde gjennomført en litterær uke, og som avslutning var en markant irsk forfatter, Maeve Binchy, invitert for å holde et foredrag. Dette var tydeligvis en stor begivenhet for elevene, men også vi som besøkende fant innslaget interessant. Videre ble vi vist rundt på skolen og i fengselet for øvrig av Marcie Barron, leder av skoleavdelingen. Dochas Centre stod ferdig i 1999, og dette innebærer at ansatte og innsatte har noe andre fasiliteter og arbeide under enn det vi har på Ullersmo. Klasserommene, som lærerne selv hadde vært med på å designe, var romslige og velutstyrte, eksempelvis hadde de kjøkken og fotorom med alt nødvendig utstyr.

Her ser vi Marcie Barron viser Morten Lunde, Bjørn Andersen og Isabel Sørslett rundt i frisøravdelingen på Dochas Centre. Her kunne de innsatte frisere hverandre

Rent faglig har denne skolen en annen vinkling enn skoleavdelingen på Ullersmo. Mens vi i utgangspunktet fokuserer på allmennfagene, de teoretiske yrkesfagene og grunnskolefag, konsentrerer de seg om de mer kreative fagene som foto, sløyd, musikk, skrivegrupper og ulike formingsfag. Dette er nok fag som vi i større grad kan implementere i timeplanen, men systemet virket noe ustrukturert. Undertegnede fikk inntrykk av at frivillighet nærmest var basis for systemet, noe som naturligvis kan være problematisk. Barron ga også uttrykk for at dette var lite heldig, det var retningslinjene til fengselet som ga de innsatte anledning til å låse seg inne på rommet sitt dersom de ønsket det.

prosjektet"). Pathways har 22 ansatte totalt, og ni av disse er løslatte fanger. Lederen for dette sentret, Tom Lonergan, et fyrverkeri av en foredragsholder, ga oss en innføring i hva de driver med. Kort fortalt er dette et senter som skal hjelpe løslatte fanger med alt fra å finne bosted til å gi dem en utdanning. Nå ligger nok dette noe på siden av det vi holder på med da det primære målet til senteret ikke nødvendigvis er å gi brukerne skolegang. Dette er noe de må være klare for, da i særdeleshet rusfrie, før de får tilbud om. Prosjektet ble startet i 1996 med midler fra EU. Senere er det finansiert gjennom det irske utdanningsdepartementet. Lonergan understreket at prosjektet ikke har noe teoretisk fundament,

det blir drevet etter "veien blir til mens man går den"-prinsippet. Det som fungerer godt tar de med seg videre, mens det som ikke fungerer må erstattes med nye tiltak som forhåpentligvis fungerer bedre.

Dette sentret er relativt ulikt noe vi har i Norge, og her har nok kriminalomsorgen noe å lære. Eksempelvis hevdet Lonergan at når en løslatt fange kom inn for å få hjelp til å finne et sted å bo, så ordnet de det. Vi vet at dette er et problem for løslatte fanger i Norge. Det eksisterer ikke noe velfungerende organ som kan hjelpe dem med de mest elementære behovene, som eksempelvis bosted, etter løslatelse..

Etter lunsj besøkte vi et senter for løslatte fanger, The Pathways Project ("stiprosjektet").

På The Pathways Project ("stiprosjektet"). Traff vi et fyrverkeri av en foredragsholder. Tore Ruud, Morten Lunde, Tom Lonergan, en ansatt, en tidligere bruker, Asbjørn Støverud og Bjørn Andersen diskuterer rundt bordet.

Nye horisonter?

Seminar om IKT og læring på Sørmarka 3. og 4. april 2001

*Vigdis Fosheim, Klosterskogen vgs
avd Sluseprosjektet*

Et tredvetalls deltakere fra Justisdepartementet, fengsler og skoleavdelinger var samlet til et to-dagers seminar på Sørmarka 3. og 4. april. Bakgrunn for seminaret var et IKTprosjekt som i vel et år har vært i gang i tre skoler i fengselet og i en oppfølgingsklasse. Siden forrige samling i mars 2000 hadde mye skjedd og det var på tide å oppsummere og samle tråder. Seminaret startet derfor med at prosjektskolene fikk litt tid hver til å presentere sitt arbeid så langt. Selv om rammebetingelser og ulikt omfang ga ulike resultater, var det interessant å registrere at viktige erfaringer var felles.

De kunne oppsummeres i følgende faser:

1. Tilnæringsfase (hva, hvordan, hvorfor)
2. Praktisk fase. Skaffe utstyr, få det til å fungere
3. Ta i bruk teknologien ut fra lokale forhold

Etter en periode der hvert lærested hadde nærmet seg prosjektet fra forskjellige utgangspunkt og i forskjellig tempo, var alle nå kommet dit at all teknologi var på plass og fungerte – og alle hadde hatt tid til å prøve/for kaste noen ideer.

Korrigeringer og kursendringer var foretatt, og konturene av fire forskjellige prosjekter ble tydelige. Spesielt morsomt var det å se eleverarbeider – noen miljøer er allerede kommet så langt at de har lagt sine første produkter ut på nettet.

Det knyttet seg stor interesse til innlegget fra Justis. Ole Johan Heir fra Justisdepartementet var forbilledlig klar, men å dømme ut fra hva han sa ser Justisdepartementet mer på de problemer som ligger i innføringer av IKT enn de muligheter man ser ved prosjektskolene. Det blir derfor svært

viktig at personer knytta både til utdanning og Justis holder kontakt og danner en felles plattform for bruken av denne teknologien. Hvis ikke, kan det lett bli posisjonering framfor konsolidering.

Veileder Andreas Lund holdt et innlegg som belyste situasjoner som lærere kommer opp i når de opererer i teknologitette læringsomgivelser. Konklusjonen er at det er komplekse situasjoner som krever mye av lærer-

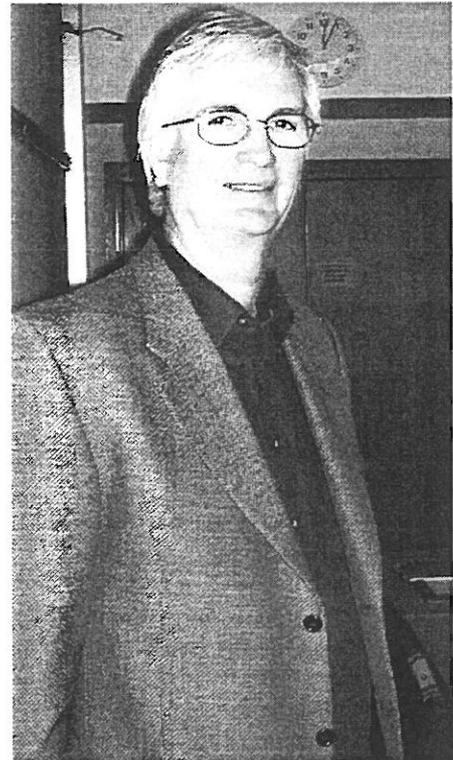
IKT-entusiastene fra venstre Reidar J. Mathiesen, Borre vgs/Bastøy fengsel, Rolf Stene, Glemmen vgs/Fredrikstad fengsel, Morten Enge, Klosterskogen vgs/Sluseprosjektet i Skien og Nils Peter Broch, GVO/Bredtveit fengsel, bak står de ansvarlige for veiledning og evaluering, Andreas Lund og Leikny Øgrim. Helt bakerst står Arbeiderbevegelsens store agitator Martin Tranmæl og gir prosjektet ekstra trøkk.

ne. Det ble pekt på at i forhold til utviklinga i det øvrige skoleverket har prosjektmiljøene på mange måter kommet langt på kort tid. Som et eksempel på teknologiens mange anvendelsesområder viste Arne Huneide fra skoleavdeling ved Ringerike fengsel hvordan et enkelt planleggingsprogram basert på hjernekart-modeller i prinsippet ble brukt av innsatte både for å planlegge daglige gjøremål og mer fjernt-liggende mål (MindMan).

En av prosjektlederne, Reidar J. Mathiesen fra Borre vgs fortalte fra et opphold ved Nordiska Folkliga Akademien i Göteborg. Ikke ante vi at slike pustehull fantes, men det lød forlokkende. Reidar konkluderte sin jakt på teori i de svenske bokhyller med at det finnes lite stoff om fleksibel læring i forbindelse med soning, men kanskje kan det igangsatte prosjektet være litt banebrytende også på det feltet.

For første gang ble evaluering gjort til et større tema. Leikny Øgrim skal evaluere prosjektene både underveis og i etterkant. Hun pekte på at det har vært vanskelig å opprette kriterier som er felles for alle miljøene. Det blir umulig å bare operere med et felles sett ned eksterne kriterier som måler hvor mange som har tatt datakort enn si fått jobb når vi vet at mange av deltakerne har vansker med å fungere i dagliglivet. Derfor blir det viktig å finne en fleksibel modell som er felles for miljøene, og som tillater at de vurderes ut fra sine egne særtrekk. Leikny viste en modell der en ønsker å vurdere i hvilken grad lærings-prosessen kan brukes som ledd i en sosialiseringssprosess.

Seminaret var ikke bare en oppsummering, det pekte i stor grad framover. Prosjektdeltakerne ønsket nemlig at neste samling blir lagt til et sted der det finnes tilgjengelige maskiner og muligheter for konkret erfaringsutveksling. Det tyder på prosjektene er forbi innføringsfasen og i full utvikling.

Arne Huneide fra skoleavdelingen ved Ringerike fengsel holdt en interessant presentasjon.

PROSJEKT 2001 - Skoleavdelingen ved Ila fengsel

Tema:

Det flerkulturelle Norge

Ledelsen ved skoleavdelingen setter hvert år av tre dager til et skoleprosjekt hvor elevene selv får bestemme hvilket tema det skal dreie seg om. Dette forberedes ved at elevene selv velger hvilken gruppe de skal delta i, i år var det fem grupper å velge imellom:

1. Språkgruppe
2. Religiongruppe
3. Matgruppe
4. Rasismegruppe
5. Filmgruppe

Når de forskjellige gruppene er inndelt, bruker man de to første dagene til å lage noe som skal fremføres eller smakes på den siste dagen. I disse prosjektdagene er det elevene som styrer alt selv, lærerne hjelper til om det er noe som behøves av utstyr osv.

Temaet som ble valgt i år var vel ikke helt tilfeldig siden det er over 10 forskjellige nasjonaliteter som går på skolen. Allikevel rekker ikke alle å bli kjent ellers i året, fordi det jobbes med studier og utdanning på forskjellige kanter. I denne prosjektuka må alle legge ned sine studier og jobbe sammen i gruppene, dette gir en fin anledning til å bli kjent med de andre elevene på en ny måte.

I år ble man ikke bare bedre kjent med de andre elevene, men med andre kulturer gjennom spennende innslag under fremførelsen den siste dagen. Det ble blant annet servert retter fra både Sunnmøre og Tunis, krydret med sang fra Kurdisan og andre steder i verden.

Fremførelsen av alt som ble skapt ble for elevene et høydepunkt på året og noe utenom det vanlige. Og ifølge de som var innbudt til avslutningen var det veldig bra. Synd at ikke flere i fengselet kan

delta på slike dager, blant annet ledelsen kunne tatt seg tid til litt miljøskapende og brobyggende virksomhet.

Noen dager etter fremførelsen ble alle som var med i prosjektet kalt inn til et evalueringsmøte, hvor alle kunne komme med innspill på hva som kunne vært gjort annerledes. Jeg vil avslutningsvis si at det under disse dagene kan det føles engasjement i gangene på skolen, det kan høres latter, det lukter spennende krydder, og alle ser ut til at de har glemt at sitter i fengsel for en stund.

Så til initiativtakeme,
Keep up the good work!

Elevene ved Rud vgs, avd. Ila fengsel

Skriveverksted ved oppfølgingsklassen, Steinkjer vgs. - KIF-skolen

Skriver dere noe på denne skolen?

Spørsmålet kommer fra en av de nye elevene. Ja visst, vi skriver! I norsktimene har vi drevet med prosessorientert skriving, vi skriver brev og søknader, elevene skriver møteinnkallinger og møte-referater fra egne ansvarsgruppemøter. Så vi skriver litt hele tiden, men vi kunne sikkert ha skrevet enda mer!

Hva med avis, dere har ikke laget avis noen gang?

Nei, det har vi ikke. Vi har sett på aviser, sett hva de inneholder, men aldri skrevet noe selv. Men ideen er kjempegod! La oss sette i gang!

Vi rydder plass på timeplanen; "Skriveverksted" er tittelen, vi skal jobbe med et prosjekt som skal resultere i en avis, ei "blekke" – ett eller annet! Hovedmålsettingen er at vi skal bruke språket vårt

skriftlig og gjerne skrive om noe som angår oss og er motiverende å skrive om.

Første redaksjonsmøte går med til en "idémyl-dring." Hva er ei avis og hvilket stoff finner vi i den? Hva kan vi ha med i avisa vår? Hvem skal lese den, hvem er målgruppa, eller mottakeren, for å bruke terminologi fra norskboka! Og hva vil vi formidle gjennom avisa vår? Hva skal den forresten hete?

Vi bestemmer oss for noen felles retningslinjer. Vi vil skrive og fortelle om noe vi alle har felles; - tilknytningen vi har til KIF-skolen.

Så langt har ikke avisa gått i den endelige trykken, vi har små tek-niske problemer. Men stoffet har vi, så her har vi hentet noen smakebiter som dere kan få ta del i!

ADIEU

SO LONG, TAKE CARE,
THESE WORDS I WRITE FOR
THEE,
AS OUR PATH DIVIDES
IN TWO.

PLEASE, DO NOT THINK
LESS OF ME,
BECAUSE I WILL NOT THINK
LESS OF THEE.

SO WHILE I BID THEE
FAREWELL,
LET US PRETEND THAT IT
WAS ONLY THE RAIN
THAT MADE OUR CHEEKS
SO WET.

Da Hans startet som elev ved KIF-skolen, hadde han mer eller mindre "skrivevegring". Han mislikte skrivingen i norsken sterkt og hadde dårlige erfaringer fra ungdomsskole-tidens stilskrivning fortatt ferskt i minne.

Andre takter ble det i midler tid da han bestemte seg for å skrive om sin egen historie og om tanker han har gjort seg i etterkant av det han har opplevd.

Her skriver Hans litt om bakgrunnen sin og det prosjektet han nå er inne i sammen med Trygg Trafikk. I tillegg følger en tekst han har skrevet om trafikkulykken og tiden etterpå, og tankene han sitter igjen med.

Prosjektet

I løpet av høsten og vinteren 2000 har jeg jobbet med et prosjekt i samarbeid med Trygg Trafikk i Sør- og Nord-Trøndelag. Dette har pågått mens jeg har vært innsatt ved tidligere Verdal arbeidskoloni, nå Verdal fengsel, hvor jeg har sonet en dom på 5 måneder for uaktsomt drap etter en bilulykke.

Ideen til dette prosjektet fikk jeg ganske umiddelbart etter ulykken. Det tok imidlertid 1 år før jeg gikk videre med det, og bestemte meg for å prøve å sette det ut i livet. Jeg fortalte sjefen på Kif-skolen, Gudrun Halvorsen, hva jeg hadde i tankene, og hun formidlet straks kontakt med Trygg Trafikks fylkessekretær i Nord-Trøndelag, Idar Ertsaas. Videre ble det formidlet kontakt med Trygg Trafikks representant i Sør-Trøndelag, Bård Morten Johansen. I et møte med Idar Ertsaas og Bård Morten Johansen, ble det bestemt hvordan min tekst skulle utformes, og formen på prosjektet generelt. Vi bestemte også at hovedmålgruppen for dette prosjektet skulle være ungdom i 18-19 årsalderen.

Jeg skrev en tekst som inneholdt handlingsforløpet til ulykken, tiden etter ulykken og mine meninger om egen, og ungdommenes oppførsel i trafikken generelt.

Mens jeg jobbet med teksten fikk jeg re-

spons fra flere hold. Arbeidet ble lettere når jeg fikk respons, fordi jeg da kunne se hva som manglet og hva som var bra.

Min drivkraft har hele tiden vært det at jeg vil snu litt av alt det negative rundt ulykken til noe positivt, og at jeg kan gjøre litt nytte for meg, gi litt igjen til samfunnet.

Vi endte opp med et opplegg på 2 ganger 45 min. der Trygg Trafikks representant forteller litt om ulykkestall og statistikk. Deretter har jeg en bit på ca. 25 min. Etter en kort pause er det meningen å få elevene med i en dialog; drøfte tiltak og komme med spørsmål til meg og Trygg Trafikk.

Foredraget som Hans reiser rundt med til skolene blir ikke presentert her, men han har skrevet en annen tekst vi ønsker å formidle.

Hans forteller:

Av og til blir jeg helt skjelve når jeg tenker på det som har skjedd. Blir jævlig skjelve. Når jeg ser avisoverskrifter om trafikkulykker og om ulykkeshelger, er det ikke bestandig jeg orker å lese det. Det koster for mye rett og slett. Hvis jeg leser om en ulykke som har likhetstrekk med den jeg forårsaket, er dagen ødelagt. Jeg får ikke tankene mine bort fra det igjen. Det dukker opp bilder i minnet mitt. Som regel er det ikke bilder fra selve ulykken, mer fra begravelsen og rettsaken. Husker spesielt en sang fra begravelsen; "Der rosor aldri dør." Hver gang jeg hører den sangen så fryser jeg på ryggen. Husker ansiktene. Til pårørende og til arbeidskolleger. Det var tydeligvis

mange som var glad i han som jeg tok bort. For det var jeg som gjorde det, det var jeg som tok livet hans.

Fra rettsaken husker jeg spesielt fotografiene som ble levert ut til meg og min forsvarer, til aktor og til dommerne. Det var bilder som viste bremsespor og andre merker i asfalten. Men det var også bilder som viste en oppbrent motorsykel, en smadret bil, og et lik på asfalten med et hvitt teppe over seg.

Om akkurat denne ulykken hadde vært unngått, hadde jeg forårsaket en annen ulykke senere? Sånn som jeg ser det, så er ikke det umulig, for jeg var jo helt idiot ute i trafikken. Kanskje ikke så mye verre enn andre gutter på min alder, men like fullt en idiot etter min mening. Hva var det som gjorde at jeg oppførte meg sånn når jeg var ute å kjørte da? Markeringsbehov kanskje? Eller var jeg rett å slett bare forferdelig korttenkt? Jeg hadde hatt kortet i knappe to måneder, men likevel kjørte jeg som om jeg var verdensmester fra første dag.

Jeg blir frustrert når jeg tenker på det i dag. Før ulykken så jeg på meg selv som en rimelig oppgående gutt. Det gjør jeg i dag også. Men det var to måneder der jeg ikke var det, og det kostet en uskyldig mann livet. Han kom bare kjørende på en motorsykel etter å ha feiret nasjonaldagen sammen med sønnen sin i Trondheim. Kjørte gjennom en krapp sving, over ei bru og inn i neste sving. BANG! Så var livet slutt. Bare fordi han var på feil sted, til feil tid. Bare fordi han møtte en gærning med ferskt førerkort og nyanskaffet bil.

Slike tragiske historier har vi hørt flere av. Men at den gærningen en dag skulle bli meg, var helt fjernt å tenke på. For sånne ulykker skjer ikke meg. Det skjer ganske ofte. Altfor ofte. Men aldri meg.

Nå har det skjedd. Nå er jeg gærningen, og det har forandret hele livet mitt. Ikke bare mitt liv forresten. Det er mange som har blitt berørt. Noen har mistet en de var glad i. Andre har kommet midt oppi en dødsulykke som bil nummer 1 eller 2. Det finnes til og med de som har det som en del av jobben. Tenk det! Det er en del av jobben deres å takle en sånn ulykke på forskjellig vis, enten de er ambulanspersonell, politi, lege, psykiatrisk sykepleier eller psykolog. Men selv om det er en del av jobben, så tror jeg at ei sånn ulykke er mer eller mindre en belastning for alle mennesker. Det er ikke godt å tenke på alle jeg har gitt sånne belastninger.

Selv har jeg fått store psykiske belastninger. Jeg takler dem, men det er like fullt en belastning. I tillegg må jeg sitte i fengsel, jeg har mistet førerkortet for tre år, jeg har ødelagt bilen min og jeg har påført meg selv store økonomiske tap. En forholdsvis liten sum til mitt eget forsikringsselskap. Hva som venter fra motpartens forsikringsselskap vet jeg ikke, og hva jeg må betale i oppreisning til de etterlatte vet jeg heller ikke enda, men det blir nok store summer.

Hvordan går det for de som kom helt tilfeldig oppi ulykken, tro? Ingen kan komme uberørt ut fra en sånn situasjon. Det må være en forferdelig opplevelse å kom rett oppi et sånt rot med brann, bilvrak, sjokkskadede ungdommer og et lik. Alt blir så mye verre når det er et lik inne i bildet. Det er det som skiller uhellet fra tragedien. Jeg husker hun som satt hos meg i veikanten etter ulykka. Hun vitna i rettsaken mot meg også. Det var flere som vitna mot meg, men det var litt spesielt med hun som satt og strøk meg over håret i veikanten.

Det var ganske spesielt å høre passasjerens vitne mot meg også. Passasjerens vitne var en kompis. Å sitte å høre han fortelle hvor redd han var når han var passasjer, hvor ubehagelig han syntes det var med meg bakom rattet, det gir meg ikke noen gode følelser akkurat. Føles som om jeg ikke var noen god kamerat som utsatte han for noe sånt.

Jeg husker jeg hadde sånn forferdelig hjertebank like før rettsaken. Jeg satt ute i gangen når pårørende kom inn.

Medlemskontigenten

Det i seg selv å få medlemmer kan være en vanskelig oppgave, men jammen kan det være vanskelig å holde orden på innbetalingen for medlemmene også. Ofte er det arbeidsgiver som betaler medlemskontigenten, dessverre hender det at ref.nr. ikke blir rapportert inn. Dermed er det nesten umulig å finne ut hvem betalingen gjelder for. I tillegg til dette var vi ved utsendingen i år uheldig ved at noen fikk feil bankgiro, noen fikk ikke bankgiro i det hele tatt og noen fikk bare bankgiro og ikke Foko-nytt. Dette vil vi prøve å rette opp i, derfor trykker vi her en komplett liste over de som har betalt innen 1/5-00. Hvis du eller noen du kjenner absolutt burde vært med på lista mangler:

Ta kontakt med: FOKO v/Jon Erik Rønning, Bennechesgt. 5b, 0169 Oslo, tlf. arb. 63927352, e-mail: post@foko.no. Man kan også betale direkte på konto nr: 1602 41 96486, husk da på å oppgi navn.

Her er en oversikt over de 114 medlemmer som var registrert pr. 1/6-01:

Etternavn	Fornavn	Arbeidssted	Erga	Ingvar	Time vgs
Andersen	Bjørn Oddvar	Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel	Finbak Floberghagen Fløan	Liv Anne Lise Johan	avd. Åna fengsel VOX Oslo fengsel Brundalen vgs avd. KIF-skolen
Andersen	Odd	GVO avd. Oslo fengsel	Follerås	Elisabeth	Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Andreassen	Rolf	Vadsø vgs avd. Vadsø fengsel	Formo Fosheim	Synnøve Vigdis	Ringerike fengsel Klosterskogen vgs avd. Sluseprosjektet
Anzjøn	Anne K	Steinkjer vgs. avd. KIF-skolen	Gilje	Aksel Eivind	Teie vgs avd. Sem fengsel
Asker	Tove Gurholt	Rud vgs. avd. Ila fengsel	Gleditsch Gaare	Karl Martin Marit	GVO avd. Oslo fengsel Brundalen vgs. avd. Trondheim fengsel
Binz	Randi	GVO avd. Oslo fengsel	Hageland	Rolf	Kvadraturen vgs avd. Kristiansand feng.
Bjarghov	Rune	Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel	Hagen	Ulf	Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel FFP
Bjørseth	Berit	Breivika vgs avd. Tromsø fengsel	Hallbeck Halle Halvorsen	Lill Karl Gunnar Gudrun	Skien fengsel Guldbergaunet vgs avd. KIF-skolen
Botha	Nils Aralt	Klosterskogen vgs	Haug	Torunn Birgit	KIF - Vestfold Blakstad vgs avd. Arendal fengsel
Brekke	Arne	Bastøy fengsel	Haugen	Liv Alfhild T.	Ila fengsel Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Brue	Jan Kåre	Åsane vgs avd. Bergen fengsel	Heggelund Heldal		
Bull	Inger Charlotte	Teie vgs avd. Berg fengsel			
Bye	Øystein	Jessheim vgs			
Bø	Knut Lage	GVO avd. Grorud			
Dale	Kjellaug	Time vgs avd. Åna fengsel			
Egeland	Anne Marie	Rud vgs avd. Ila fengsel			
Ellingsen	Jarle	Hønefoss vgs avd. Ringerike fengsel			

Hermansen	Aud	Åsane vgs avd. Bergen fengsel	Poppe	Andreas	Blakstad vgs avd. Arendal fengsel
Hodne	Inge	Blakstad vgs avd. Arendal fengsel	Pålhaugen Rasmussen	Sissel Kate	Fossumkollektivet Vadsø vgs avd. Vadsø fengsel
Holme	Tove	Bergen Fengsel- bibliotek	Reiten	Ole	Brundalen vgs avd. Trondheim fengsel
Hovig	Astrid Johanne	Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel	Roald	Asbjørn	Region Nord
Huneide	Arve	Hønefoss vgs avd. Ringerike fengsel	Rognaldsen Ruud	Svein Jon	UIB Borre vgs avd. Bastøy fengsel
Høidal	Are	Oslo fengsel	Rygh	Trond	Bastøy fengsel
Haagensli	Anne Berte	GVO avd. Oslo fengsel	Rønning	Jon Erik	Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Haavengen	Ole Johan	Hønefoss vgs avd. Ringerike fengsel	Sand	Laila T.	GVO avd. Tyriliseret
Jacobsen	Tove Feruglio	GVO avd. Oslo fengsel	Sandvik	Anne Berit	Universitetet i Oslo inst. for kriminologi
Johannessen	Rakel	Kilden vgs avd. Larvik fengsel	Skaug	Roar	Borre vgs
Johnsen	James Ragnar	Statens utdanningsktr. i Troms	Skibsrud	Knut	Jessheim vgs avd. Ullersmo fengsel
Jørgensen	Rolf J.	Malakoff vgs avd. Moss fengsel	Sneeggen	Per	Brundalen vgs avd. Trondheim fengsel
Karlisen	Bjørnar	GVO avd. Sentrum Fylkesbib. i Akershus avd. Ullersmo fengsel	Solberg	Majken	Time vgs avd. Åna fengsel
Kittelsen	Tor	GVO avd. Økern	Stokka	Helge	Brundalen vgs avd. Trondheim fengsel
Kjus	Grethe	Kvadraturen vgs avd. Kristiansand fengsel	Stokka	Guri	Fagerlia vgs avd. Ålesund fengsel
Knudsen	Finn Stein	Statens utd.kontor i Hordaland	Strand	Bergljot	Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Kristiansen	Kjell	Kriminalomsorgsavd. Justisdept.	Strøm	Ivar	Berg fengsel Kiiden vgs avd. Larvik fengsel
Langeid	Torfinn	KIF - Oslo Øst	Sudland	Kay	Krohnsminde vgs avd. Dagskolen
Langelid	Torfinn	Time vgs avd. Åna fengsel	Sundberg	May Elise	Blakstad vgs. avd. Arendal fengsel
Langås	Asbjørn	Kilden vgs Klosterskogen vgs avd. Skien fengsel	Sæve	Jari	Berg fengsel Steinkjer vgs avd. KIF-skolen
Larsen	Lisbeth	Høyskolen i Bergen	Sørerisen	Knut Ivar	KIF - Nordland Borre vgs avd. Bastøy fengsel
Larsen	Reidar	Teie vgs avd. Sem fengsel	Terray	Kalle	GVO
Larsen	ingjerd	Borre vgs avd. Bastøy fengsel	Toldnes	Gro	Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Lyngstad	Leif	Breivika vgs avd. Tromsø fengsel	Tymi	Sverre	Bastøy landsfengsel Mykletun Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Magnus	Peter	KiF - Rogaland	Tørnby	Hilde Beate	GVO avd. Oslo fengsel
Magnæs	Tone-Karin V.	Region Sør Storhamar vgs avd. Hamar fengsel	Ulvestad	Ivar	Åsane vgs avd. Bergen fengsel
Mathisen	Reidar	Breivika vgs avd. Tromsø fengsel	Valen	Sissel	Teie vgs avd. Berg fengsel
Mathisen	Reidar	Breivika vgs avd. Tromsø fengsel	Veberg	Anne Christin	Øvrebyen vgs avd. Kongsvinger feng.
Mikalsen	Egil	Breivika vgs avd. Tromsø fengsel	Vik	Solfrid	GVO avd. Økerr
Molvær	Jorunn	Åsane vgs avd. Bergen fengsel	Vågen	Geir	Rud vgs avd. Ila fengsel
Nielssen	Per	Åsane vgs avd. Bergen fengsel	Waile	Randi	Rud vgs avd. Ila fengsel
Nilsen	Trond	Åsane vgs avd. Bergen fengsel	Wang-Hansen	Ketil	Asphaugen vgs avd. Bodø fengsel
Nilsen	Jan Einar	Åsane vgs avd. Bergen fengsel	Wasa	Per	Oslo fengsel
Nilsen	Magnar	Åsane vgs avd. Bergen fengsel	Wasmuth	Anabeth	
Njøten	Marit	Teie vgs avd. Sem fengsel	Wenstøp	Maj	
Norheim	Thor	Region Sørvest	Øyo	Sølvi T. Stenberg	
Nypan	Frithjof	Blakstad vgs avd. Arendal fengsel	Aanesen	Knut	
Olsen	Torill	Blakstad vgs avd. Arendal fengsel	Åsen	Svein	
Olsen	Ståle	KIF - Hedmark			
Olsen	Roald				
Opsahl	Jan Henning				

Forum for
opplæring
innenfor
kriminalomsorgen
Norsk underavdeling av EPEA

Rekommendasjon nr. R (89) 12 fra ministerkomiteen til medlemsstatene om opplæring i fengslene

(Vedtatt av ministerkomiteen den 13. oktober 1989 på det 429. møte av stedfortredende ministre)

Ministerkomiteen, under henvisning til
Artikkel 15. b i Europarådets statutt,

I det den tar i betraktning at retten til opplæring er
fundamental;

I det den tar i betraktning betydningen av opplæring
i den enkeltes og samfunnets utvikling;

I det den innser spesielt at en stor andel av fanger
har hatt meget liten erfaring med vellykket
opplæring, og derfor nå har mange behov for
opplæring;

I det den tar i betraktning at opplæring i fengsel
hjelper til å gjøre fengslene mer humane og for-
bedre forholdene ved innesperring;

I det den tar i betraktning at utdanning i fengsel er
en viktig måte å lette fangens tilbakevending til
samfunnet på;

I det den erkjenner at i den praktiske anvendelse av
visse rettigheter eller tiltak, i samsvar med de
følgende rekommendasjoner, kan det være beret-
tiget med forskjeller mellom dømte fanger og
fanger i varetekt;

I det den tar hensyn til Rekommandasjon
Nr R (87) 3 om Europeiske fengselsregler
Rekommendasjon Nr R (81) 17 om voksenopp-
læringspolitikk, Anbefaler den medlemsstatenes
regjeringer å iverksette tiltak som erkjenner
følgende:

1. Alle fanger skal ha tilgang til opplæring, som er forutsatt å bestå av klasseromsemner, yrkesopplæring, kreative og kulturelle aktiviteter, fysisk fostring og sport, sosial opplæring og muligheter for å bruke bibliotek;
2. Opplæring for fanger bør være lik opplæringen som tilbys lignende aldersgrupper utenfor fengslet, og tilbudet av læremuligheter for fanger bør være så vidt som mulig;
3. Opplæring i fengsel skal sikte mot å utvikle hele personen, idet man har i minnet hans eller hennes sosiale, økonomiske og kulturelle omgivelser;
4. Alle som er involvert i å administrere fengsels-systemet og i driften av fengsler bør tilrette-
legge og støtte opplæring så mye som mulig;
5. Opplæring bør ikke ha lavere status enn arbeid i fengselssystemet og fanger bør ikke tape økonomisk eller på annen måte på å delta i opplæring;
6. Alle anstrengelser bør gjøres for å oppmuntre fangen til å delta aktivt i alle aspekter av opplæringen;
7. Utviklingsprogram bør tilbys for å sikre at utdannere i fengslet tar i bruk formålstjenlige voksenopplæringsmetoder;
8. Spesiell oppmerksomhet bør vies fanger med særlige vansker og særlig de med lese- eller skriveproblemer;
9. Yrkesopplæring bør sikte mot en bredere utvikling av den enkelte, samtidig som man er følsom overfor trendene på arbeidsmarkedet;
10. Fanger bør ha direkte tilgang til et velforsynt bibliotek minst en gang per uke;
11. Fysisk fostring og sport for fanger bør understrekes og oppmuntres;
12. Kreative og kulturelle aktiviteter bør gis en viktig rolle siden slike aktiviteter har et særlig potensiale for å sette fanger i stand til å utvikle og uttrykke seg;
13. Sosial opplæring bør inkludere praktiske elementer som setter fangen i stand til å mestre dagliglivet i fengslet med henblikk på å lette hans tilbakevending til samfunnet;
14. Hvor det er mulig bør fanger få lov til å delta i opplæring utenfor fengslet;
15. Hvor opplæringen må finne sted inne i fengslet, bør samfunnet utenfor involveres så mye som mulig;
16. Tiltak bør settes i verk for å sette fanger i stand til å fortsette opplæringen etter løslatelse;
17. Midlene, utstyret og undervisningspersonalet som trengs for å sette fanger i stand til motta hensiktsmessig opplæring bør gjøres tilgjengelig.